

MAREK BIAŁOKUR
Uniwersytet Opolski, Opole
ORCID: 0000-0002-8475-033X

TERESA MARESZ
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz
ORCID: 0000-0003-1751-3948

**Józef Wybicki,
twórca polskiego hymnu,
w gronie „bohaterów” docenionych
przez polski parlament
w 2022 roku**

Uchwały okolicznościowe Sejmu i Senatu

W polskim prawodawstwie występują obok siebie dwa terminy prawne: ustawa i uchwała. Pierwszy z nich jest aktem prawnym uchwalanym przez parlament i ma charakter powszechnie obowiązujący. Drugi z kolei jest aktem woli, czyli decyzją organu państwowego, którym może być m.in. jedna lub obie izby parlamentu. Zarówno ustawa, jak i uchwała są częścią prawa administracyjnego Rzeczypospolitej Polskiej. Obie normują pewne kwestie na mocy prawa. Ustawa musi być zgodna z konstytucją oraz z innymi aktami prawnymi. W jej uchwaleniu uczestniczą parlamentarzyści obu izb parlamentu. Obowiązuje ona i wchodzi w życie w momencie jej opublikowania w Dzienniku Ustaw. Uchwała natomiast jest to sposób wyrażenia woli przez organ kolegialny w trakcie głosowania w sprawach administracyjnych, niekoniecznie o charakterze normatywnym. Uchwała stanowi środek do wypracowania wspólnego stanowiska organu kolektywnego i jest publikowana w Monitorze Polskim. W odróżnieniu od aktów normatywnych publikowanych w Dzienniku Ustaw, uchwały ogłaszane w Monitorze Polskim nie

mogą być źródłem praw i obowiązków dla obywateli, jednocześnie też nie mogą naruszać obowiązującego prawa¹.

Jednym z typów uchwał jest „uchwała okolicznościowa”, która jest „formą niewładczej i niewiążącej symbolicznej parlamentarnej ekspresji”². Uchwały okolicznościowe nie stanowią części systemu prawnego, a jedynie służą do „upamiętnienia wybitnych osób i historycznie ważnych wydarzeń oraz ich bohaterów, zwykle w związku z rocznicą urodzenia lub śmierci konkretnej osoby, względnie rocznicą danego wydarzenia. W tej grupie mieszczą się również uchwały ustanawiające patronat roku, miesiąca lub dnia. Dany rok (miesiąc, dzień) może być ogłoszony rokiem osoby lub wydarzenia”³.

Sejm jak i Senat Rzeczypospolitej Polskiej podejmują uchwały okolicznościowe niezależnie od siebie. Każda z obu izb parlamentarnych od 1992 roku, działając w zgodzie z regulaminem danej izby, podejmuje uchwałę służącą upamiętnianiu postaci zasłużonych dla polskiej historii, bohaterów narodowych (w tym osobistości, twórców itp.) oraz ważnych wydarzeń w historii narodu oraz państwa polskiego, a ostatnimi laty także idei. Analiza podjętych inicjatyw przez polskich parlamentarzystów ma istotne znaczenie w wymiarze lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim, a nawet międzynarodowym w aspekcie budowania tożsamości i jest bez wątpienia godna uwagi także na forum naukowej debaty.

Patronaty poszczególnych lat są corocznymi wyróżnieniami podejmowanymi okolicznościowo w drodze uchwały. Pierwsze regulacje w tej kwestii pochodzą z 1992 roku. Wówczas to Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z art. 33a regulaminu swoich prac, przyjął uchwałę w sprawie ustanowienia danego roku rokiem osoby lub wydarzenia⁴. Projekt takiej uchwały – czytamy w regulaminie

¹ Szerzej: G. Maroń, *Uchwały okolicznościowe Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w polskim porządku prawnym*, „Przegląd Prawa Publicznego”, 2014, nr 3, s. 34–49; idem, *Uchwały okolicznościowe Senatu w polskim porządku prawnym*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, 2014, nr 3, s. 253–273.

² Idem, *Uchwały okolicznościowe Senatu...*, s. 255.

³ Ibidem, s. 257.

⁴ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Kancelaria Sejmu RP, Monitor Polski [dalej: M.P.], 1992, nr 26, poz. 185, art. 33a.

– mógł być wnoszony do 31 października poprzedniego roku. Kolejnym krokiem było skierowanie projektu uchwały do pierwszego czytania w Komisji Kultury i Środków Przekazu. Komisja na przedstawienie Sejmowi sprawozdania o projektach miała czas do 30 listopada. Praktyka pokazała, że terminy te były zbyt późne, żeby sprawnie przeprowadzić cały proces legislacyjny, ale także żeby dobrze przygotować przedsięwzięcia, które w ramach danego roku patronackiego miały być realizowane. Wskutek zmian w obowiązującym obecnie regulaminie Sejmu RP projekt musi być wniesiony znacznie wcześniej, tj. do 30 kwietnia⁵. Marszałek Sejmu kieruje go do pierwszego czytania w Komisji, która z kolei ma czas do 31 maja na przedstawienie Sejmowi sprawozdania. Regulamin stanowi, że Komisja może wnioskować o przyjęcie najwyżej pięciu projektów uchwał ustanawiających patrona danego roku. W szczególnie uzasadnionych przypadkach marszałek Sejmu, po zasięgnięciu opinii Prezydium Sejmu, może jednak wydłużyć termin zarówno składania projektów uchwał przez posłów, jak i prac Komisji Kultury i Środków Przekazu. Marszałek Sejmu może wyrazić również zgodę na wystąpienie z wnioskiem przez wspomnianą Komisję o przyjęcie dodatkowych, ale nie więcej niż dwóch, projektów uchwał.

W obowiązującym regulaminie Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, którego pierwotną wersję senatorowie uchwalili 23 listopada 1990 roku⁶, a następnie kilkakrotnie zmieniali, w art. 84 czytamy, że projekt uchwały w sprawie ustanowienia roku rokiem osoby lub wydarzenia oraz projekt uchwały związany z przypadającą rocznicą marszałek Senatu kieruje do Komisji Ustawodawczej⁷. Co ciekawe, od samego początku prace nad projektami prowadzone były także w senackiej Komisji Kultury i Środków Przekazu. Sprawozdawcą Komisji może być senator, który nie jest jej członkiem, jeżeli jest

⁵ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 maja 2021 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, M.P. 24 maja 2021, poz. 483, art. 33a.

⁶ Uchwała Senatu RP z dnia 23 listopada 1990 r. Regulamin Senatu, M.P. 2010, nr 39, poz. 542 ze zm.

⁷ Obwieszczenie Marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 sierpnia 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu uchwały Senatu Rzeczypospolitej Polskiej – Regulamin Senatu, M.P. 5 września 2018, poz. 846.

wnioskodawcą projektu uchwały lub popierającym wniosek. Projekt uchwały może być wniesiony do 30 września roku, który poprzedza patronat. W regulaminie zaznaczono, że do projektu uchwały dołącza się planowany ramowy program obchodów, a Komisja Ustawodawcza przedstawia Senatowi sprawozdanie o projekcie do dnia 31 października. W szczególnie uzasadnionych przypadkach marszałek Senatu, po zasięgnięciu opinii Prezydium Senatu, może wydłużyć terminy składania i procedowania projektów uchwał. Dokument stanowi ponadto, analogicznie jak w przypadku regulaminu sejmowego, że Senat podejmuje nie więcej niż pięć uchwał w sprawie ustanowienia danego roku rokiem osoby lub wydarzenia.

Autorzy niniejszego opracowania przeanalizowali uchwały okolicznościowe Sejmu i Senatu podejmowane od początku nowego stulecia – w XXI wieku. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej na przestrzeni dwóch dekad, tj. w latach 2001–2021, podjął uchwały ustanawiające patronat obchodów rocznicowych dotyczących 63 postaci, 10 wydarzeń oraz sześciu idei. Patronatów ustanowionych przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej jest blisko o połowę mniej, co przede wszystkim wynika z przyjęcia pierwszej takiej uchwały pięć lat po tym, jak po raz pierwszy uczynił to Sejm. I tak w latach 2006–2021 senatorowie wyróżnili w ten sposób 25 postaci, sześć wydarzeń, 16 idei i jedno miasto. Uchwały Sejmu i Senatu z 2021 roku dotyczyły patronatów w roku 2022.

W przeważającej większości patronatem zostały objęte rocznice urodzin lub śmierci wybitnych Polaków. Zarówno Sejm, jak i Senat prawie dwukrotnie częściej odwoływały się do daty (roku) narodzin wielkich Polaków. Przy wyborze postaci upamiętnianej patronatem ustawodawcy nie kierowali się profesją, którą wykonywała dana osoba, a jedynie wolą uczczenia okrągłej rocznicy jej narodzin. Drugim kryterium wskazywania osób objętych patronatem były daty śmierci zasłużonych Polaków. Tych, w porównaniu ze wskazanymi wyżej, było o połowę mniej. Patronatem zostały objęte również rocznice ważnych wydarzeń z dziejów polskich. W kilku przypadkach posłowie i senatorowie patronatem obejmowali idee bliżej nieokreślone w czasie. Częściej takie uchwały jednak podejmowali senatorowie.

Można tu wymienić np. rok języka polskiego, matematyki, fizyki, botaniki, a także romantyzmu polskiego. W 2009 roku doceniono rodzinną opiekę zastępczą, a w 2021 roku pracowników służby zdrowia. Osobny zestaw patronatów objął polską demokrację (rok 2008), lokalną demokrację (rok 2010), samorząd terytorialny (rok 2015), odrodzenia Senatu (fakt miał miejsce w 1989 roku, a w 2015 roku przypadała 26. rocznica), Uniwersytet Trzeciego Wieku (rok 2012) oraz Polski Teatr (rok 2015).

Zdecydowanie jednak w uchwałach okolicznościowych przeważały postaci, niekiedy w powiązaniu z doniosłością ich dokonań.

Rok 2022 Rokiem Józefa Wybickiego pod patronatem Sejmu

W tej części publikacji pragniemy zwrócić uwagę na rok 2022, który obfitował w patronaty Sejmu i Senatu dla uczczenia postaci. Rok ten został poświęcony pamięci aż 11 wybitnych Polaków oraz dwóm dokonaniom – w dziedzinie biologii (uchwała Senatu) i upamiętnienia polskiego romantyzmu (uchwała Sejmu). Sejm objął patronatem obchody poświęcone: Józefowi Wybickiemu, Marii Grzegorzewskiej, Wandzie Rutkiewicz, Marii Konopnickiej, Ignacemu Łukasiewiczowi i Józefowi Mackiewiczowi, a Senat: Ignacemu Łukasiewiczowi, Bronisławowi Geremkowi, Władysławowi Bartoszewskiemu i Brunonowi Schulzowi.

Przyjrzyjmy się zatem jednej z wyżej uhonorowanych postaci. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 14 października 2021 roku ustanowił rok 2022 Rokiem Józefa Wybickiego: „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, przekonany o wyjątkowym znaczeniu dorobku Józefa Wybickiego, oddając hołd jego dokonaniom, ustanawia rok 2022 Rokiem Józefa Wybickiego. Marszałek Sejmu: E. Witek”⁸. W uzasadnieniu czytamy: „Józef Rufin Wybicki urodził się 29 września 1747 roku w Będominie na Kaszubach, w rodzinie średniozamożnej szlachty pomorskiej. Karierę polityczną rozpoczął od udziału w elekcji królewskiej Stanisława Augusta Poniatowskiego w 1764 roku. Do

⁸ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 14 października 2021 r. w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Wybickiego, M.P. 27 października 2021 r., poz. 981.

historii przeszła jego protestacja zgłoszona w trakcie sejmiku repnińskiego w 1768 roku, która przez współczesnych uznawana jest za jedno z pierwszych działań konfederacji barskiej, do której Wybicki dołączył. Józef Wybicki wielokrotnie był posłem na sejm, jednak nie został wybrany na najważniejszy Sejm Wielki obradujący w latach 1788–1792. Pomimo to brał udział w pracach nad wdrożeniem Konstytucji 3 maja jako przedstawiciel stanu mieszczańskiego. Po interwencji rosyjskiej i zwycięstwie targowiczów wziął udział w tajnych przygotowaniach do wybuchu insurekcji kościuszkowskiej. Po upadku insurekcji wyjechał do Paryża, gdzie dzięki jego staraniom udało się uzyskać zgodę na utworzenie wojska polskiego u boku Francji. W lipcu 1797 roku w Reggio Emilia we Włoszech napisał »Pieśń Legionów Polskich we Włoszech«, która od 1927 roku jest polskim hymnem narodowym. To Józef Wybicki z gen. Janem Henrykiem Dąbrowskim napisali odezwę do Polaków powołującą się na słowa Napoleona oraz stworzyli zręby Księstwa Warszawskiego. W tej namiastce wolnej Polski Wybicki został wojewodą i senatorem. Józef Wybicki zmarł 10 marca 1822 roku. W 2022 roku minie 200 lat od jego śmierci, 275 lat od urodzin i 225 lat od powstania »Pieśni Legionów Polskich we Włoszech«⁹.

Dlaczego to w roku 2022 w tak szczególny sposób doceniono autora polskiego hymnu narodowego? Jak wynika z uzasadnienia tej uchwały, powodów jest kilka. Po pierwsze, 10 marca 2022 roku przypadała 200. rocznica jego śmierci, a 29 września – 275. rocznica jego urodzin. Po drugie, 225 lat temu Wybicki napisał słowa *Pieśni Legionów Polskich we Włoszech*. My natomiast dodajmy jeszcze po trzecie – 95 lat temu *Mazurek Dąbrowskiego* został oficjalnie ogłoszony hymnem państwowym Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰.

Pochylmy się więc nad okolicznościami i chronologią wydarzeń związanych z przyjęciem przez Sejm uchwały ustanawiającej rok 2022 – Rokiem Józefa Wybickiego. I tak: 27 kwietnia 2021 roku posłowie Koalicji Polskiej, na podstawie art. 33a regulaminu Sejmu,

⁹ Ibidem.

¹⁰ Okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nr 49 z 26 lutego 1927 r. Nr. OL. 9722 do Pana Wojewody (wszystkich), Sławoj Składkowski, Józef Wybicki, Warszawa, 26.02.1927 r.

wnieśli do marszałek Sejmu RP Elżbiety Witek projekt uchwały w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Rufina Wybickiego¹¹. Reprezentantem wnioskodawców był poseł Marek Biernacki. Kilka tygodni później z taką samą inicjatywą wystąpili posłowie Koalicji Obywatelskiej którzy jako swojego reprezentanta w pracach komisji wskazali posła Kazimierza Plocke¹².

Pierwsze czytanie projektów uchwał, za zgodą wnioskodawców rozpatrywanych wspólnie, odbyło się 28 września 2021 roku na posiedzeniu sejmowej Komisji Kultury i Środków Przekazu. W tym dniu posłowie reprezentanci przyznali, że inicjatywą upamiętnienia autora polskiego hymnu przez Sejm RP zainteresowali ich pracownicy Muzeum Hymnu Narodowego w Będminie, będącego filią Muzeum Narodowego w Gdańsku. Poseł Marek Biernacki, jako przedstawiciel grupy posłów, która pierwsza zgłosiła projekt uchwały, podkreślił, że Wybicki w Polsce jednoznacznie kojarzony jest z hymnem – „Utworem, który mimo różnych naszych podziałów zawsze jednoczył Polaków”¹³. Przedstawił członkom Komisji szereg wydarzeń związanych z postacią Wybickiego, które uzupełnił, występujący po nim, poseł Kazimierz Plocke. Parlamentarzyści byli zgodni, że Wybicki swoim życiem i aktywnością na wielu polach zasłużył na to szczególne wyróżnienie, które będzie okazją do przypomnienia i pogłębienia badań nad dziełem jego życia, czyli *Pieśnią Legionów Polskich we Włoszech*, znanym powszechnie pod nazwą *Mazurek Dąbrowskiego*. Po krótkiej dyskusji, w której najwięcej czasu zajęła kwestia umieszczenia w uchwale drugiego imienia Wybickiego – Rufin oraz dodaniu do tekstu uchwały, że miejsce urodzenia Wybickiego – Będmin, leży na Kaszubach, Komisja jednomyślnie (oddano 20 głosów) rekomendowała Sejmowi

¹¹ Poselski projekt uchwały w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Rufina Wybickiego, Druk nr 1138, Sejm Rzeczypospolitej – Prace Sejmu, [online], [dostępny: <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1138>], [dostęp: 17.06.2022].

¹² Poselski projekt uchwały w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Wybickiego, Druk nr 1272, Sejm Rzeczypospolitej – Prace Sejmu, [online], [dostępny: <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1272>], [dostęp: 17.06.2022].

¹³ Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Kultury i Środków Przekazu (nr 67) z dnia 28 września 2021, s. 3–6, Kancelaria Sejmu. Biuro Komisji Sejmowych, [online], [dostępny: <https://orka.sejm.gov.pl/zapisy9.nsf/0/F44F8F66758D79B3C1258760003B9E5A/%24File/0171609.pdf>], [dostęp: 17.06.2022].

uchwalenie roku 2022 Rokiem Józefa Rufina Wybickiego. Pośłem sprawozdawcą wybrano wiceprzewodniczącą Komisji – Bożenę Żelazowską z Koalicji Polskiej. Drugie czytanie projektu uchwały odbyło się 14 października 2021 roku. Za przyjęciem uchwały w brzmieniu, którego podstawę stanowił projekt przygotowany przez posłów Koalicji Polskiej, głosowało 446 posłów, jedynie Dobromir Sośnierz z Konfederacji był przeciw i nikt nie wstrzymał się od głosu¹⁴.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że już w niepodległej Polsce Wybicki został doceniony. W 1923 roku jego prochy sprowadzono do Poznania i umieszczono w krypcie kościoła pw. św. Wojciecha, w którym na wzór krakowskiej stworzono „Poznańską Skalkę” ze szczątkami zasłużonych Wielkopolan¹⁵. Po kolejnych stu latach, w 2022 roku, a więc dokładnie w 200. rocznicę śmierci, kojarzony jednoznacznie przez Polaków ze słowami *Pieśni Legionów Polskich we Włoszech* – *Mazurka Dąbrowskiego*, Józef Rufin Wybicki został doceniony w sposób szczególny, dołączając do grona Patronów Roku¹⁶. Godnej pochwały tradycji corocznego wyróżniania najważniejszych postaci, wydarzeń i idei w polskiej historii w drodze parlamentarnej uchwały.

Józef Rufin Wybicki

Przejdźmy zatem do przedstawienia sylwetki autora słów *Mazurka Dąbrowskiego*.

¹⁴ Głosowanie nr 9 na 39. posiedzeniu Sejmu RP, pkt 12 Sprawozdanie Komisji o poselskich projektach uchwał w sprawie: – ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Rufina Wybickiego, – ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Wybickiego (druki nr 1138, 1272 i 1598). Głosowanie nad całością projektu, Kancelaria Sejmu RP, [online], [dostępny: <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/agent.xsp?symbol=glosowania&nrkadencji=9&nrposiedzenia=39&nrglosowania=9>], [dostęp: 17.06.2022].

¹⁵ J. Sobczak, *Przejdziem Wartę. Wielkopolskimi śladami Józefa Wybickiego i Jana Henryka Dąbrowskiego*, Poznań 1996, s. 96–97.

¹⁶ M. Białokur, *Historia jako element systemu komunikacji polskich parlamentarzystów ze społeczeństwem w XXI wieku na przykładzie roli okolicznościowych uchwał ustanawiających patronów poszczególnych lat*, w: *Idee polityki i komunikowania. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Mateuszowi Nieciowi z okazji 40-lecia pracy naukowej*, red. T. Litwin, Kraków 2023, s. 195–215.

Ryc. 1. Józef Wybicki (1747–1822) – rycina według Marcello Bacciarellego (1731–1818)
Źródło: „Kłosa”, 1882, nr 900 s. 197, POLONA, [online], [dostępny: <https://polona.pl/item/portret-jozefa-wybickiego,NTk3NDIxMw/0/#info:metadata>], [dostęp: 11.06.2022] – domena publiczna

Autor nieśmiertelnych słów „Jeszcze Polska nie umarła, kiedy my żyjemy, co nam obca moc wydarła, szablą odbijemy” – Józef Rufin Wybicki herbu Rogala urodził się 29 września 1747 roku w Będominie koło Kościerzyny na Kaszubach¹⁷. Pochodził z zasiedziałej na Pomorzu średniozamożnej szlachty. Piotr Wybicki, ojciec Józefa, był właścicielem Będomina i Będominka. Jego rodzina miała liczne powiązania ze środowiskiem prawniczym i stanem duchownym, co w znacznym stopniu wpłynęło na kierunek edukacji oraz początek kariery zawodowej młodego Józefa. Na scenę polityczną Józef Rufin Wybicki wkroczył w wieku 20 lat jako poseł powiatu kościerskiego i od razu spotkał się z dużym uznaniem rodaków. Stało się tak

¹⁷ *Pamiętniki Józefa Wybickiego Senatora Wojewody królestwa polskiego, wydane z rękopisu przez Edwarda Raczyńskiego*, Poznań 1840, t. 1, s. 3, POLONA, [online], [dostępny: <https://polona.pl/item/pamietniki-jozefa-wybickiego-senatora-wojewody-krolestwa-polskiego-t-1,NjY0NDA5NjI/0/#info:metadata>], [dostęp: 11.06.2022].

27 lutego 1768 roku za sprawą jego protestu w Sejmie przeciwko porwaniu i wywiezieniu z kraju, z rozkazu ambasadora Rosji Nikołaja Repnina, kilku nieprzychylnych Moskwie polskich arystokratów¹⁸. To wystąpienie traktuje się jako ostatnie pozytywnie wykorzystane *liberum veto*¹⁹. Wybicki przekonywał wówczas: „[...] ponieważ, Książę Marszałku, nie dajesz mi głosu przeciw prawu, którego nic zmazać nie potrafi, a które posłowi wolnemu na każdym sejmie mówić pozwala, oświadczam przynajmniej, iż, gdy zwróconych na łono senatu uwięzionych senatorów nie widzę, nie widzę wolnego sejmu, ale tylko gwałt i przemoc obcą; przeciwko tej więc protestuję”²⁰.

Józef Wybicki zasłynął nie tylko ze swych prawniczych pism, nawołujących do naprawy Rzeczypospolitej, ale także z udziału w walkach w szeregach konfederatów barskich w latach 1768–1772²¹. Po pierwszym rozbiórce Rzeczypospolitej w 1772 roku powrócił do Będmina. Nadal czynnie uczestniczył w życiu politycznym kraju²². Wziął udział w pracach Komisji Edukacji Narodowej, został członkiem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych oraz generalnym wizytatorem szkół okręgu wileńskiego²³. Przeprowadzona przez niego wizytacja Akademii Wileńskiej, zakończona raportem o stanie uczelni, stała się podstawą do jej reformy²⁴. Pod koniec lat 70. XVIII wieku, będąc członkiem komisji ds. kodyfikacji polskiego prawa sądowego pod przewodnictwem Andrzeja Zamoyskiego, zaangażował się w tworzenie „Zbioru praw sądowych”, potocznie zwanego Kodeksem Andrzeja Zamoyskiego²⁵. Przygotowany zbiór praw nie zyskał przychylności i na Sejmie w 1780 roku nie tylko został przez niego od-

¹⁸ Ibidem, s. 50–62.

¹⁹ J. Pachoński, *Jeszcze Polska nie zginęła. W 175-lecie powstania polskiego hymnu narodowego*, Gdańsk 1972, s. 36.

²⁰ *Pamiętniki Józefa Wybickiego...*, t. 1, s. 74.

²¹ Ibidem, s. 93–185; szerzej: W. Zajewski, *Józef Wybicki w konfederacji barskiej*, „Pieśń Skrzydlata”, 1995, nr 1, s. 14–17.

²² Ibidem, s. 236–238.

²³ *Pamiętniki Józefa Wybickiego*, Poznań 1840, t. 2, s. 4–36, POLONA, [online], [dostępny: <https://polona.pl/item/pamietniki-jozefa-wybickiego-senatora-wojewody-krolestwa-polskiego-t-2,NjY0NDA5NjM/2/#info:metadata>], [dostęp: 11.06.2022].

²⁴ S. Hadyna, *Droga do hymnu*, Warszawa 1976, s. 161.

²⁵ *Pamiętniki Józefa Wybickiego...*, t. 2, s. 42–43; szerzej: Ł. Kurdybacha, *Dzieje kodeksu Andrzeja Zamoyskiego*, Warszawa 1951.

rzucony, ale wręcz zakazany na przyszłość: „[...] w takowym zbiorze nie znajdujemy dogodzenia zamiarom naszym na sejmie roku 1776, wyrażonym, tenże zbiór praw wyż wspomniany na zawsze uchylamy i na żadnym sejmie, aby nie był wskrzeszony, mieć chcemy”²⁶.

Józef Wybicki dwukrotnie był posłem (w 1780 i 1784 r.) i chociaż formalnie w pracach Sejmu Czteroletniego nie uczestniczył, to dał się poznać jako aktywny członek Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji Rządowej. Niechlubnym epizodem w jego biografii było przystąpienie do konfederacji targowickiej. Szybko jednak odstąpił od niej, przechodząc na stronę zwolenników kontynuowania walki z Rosją. W 1794 roku wziął udział w insurekcji kościuszkowskiej²⁷. To wówczas nawiązał bliski kontakt z generałem Janem Henrykiem Dąbrowskim – późniejszym twórcą Legionów i bohaterem legionowej pieśni. Wybicki pragnął w ten sposób przeciwstawić się oskarżeniom Dąbrowskiego w pierwszych dniach insurekcji w 1794 roku w związku z jego przystąpieniem do targowicy. Trzy lata później, eksponując osobę Dąbrowskiego w *Pieśni Legionów Polskich we Włoszech*, Wybicki obronił go przed bezpodstawnym oskarżeniem o zdradę i uratował od haniebnej śmierci lub infamii. Fakt ten stał się przyczynkiem do ich wieloletniej współpracy i przyjaźni. Sędzia Józef Wybicki, wbrew presji otoczenia, deklarował: „chcąc pokonać wroga, trzeba szanować wojskowych”²⁸.

Klęska powstania kościuszkowskiego i trzeci rozbiór Rzeczypospolitej w 1795 roku nie oznaczały dla Wybickiego końca walki o Polskę. Wyjęty spod prawa, ścigany pruskimi listami gończymi, jako „zbrodniarz polityczny” musiał uciekać za granicę. Z fałszywym paszportem, jako Edle Joseph Sokal aus Tarnow, dotarł 27 marca 1795 roku do Paryża²⁹. Tam od razu włączył się w wir działań polskiej emigracji³⁰. Sytuacja, w której znalazł się Wybicki, nie była korzystna, bo „sądzo-ny zaocznie przez zaborców, bez Ojczyzny, rodziny, środków finansowych, znajdował się w trudnym położeniu. Ale był pełny energii

²⁶ *Pamiętniki Józefa Wybickiego...*, t. 2, s. 47.

²⁷ *Ibidem*, s. 50–117.

²⁸ J. Pachoński, *op. cit.*, s. 40.

²⁹ *Pamiętniki Józefa Wybickiego...*, t. 2, s. 122–137.

³⁰ S. Hadyńska, *op. cit.*, s. 165.

i talentów. Nie tyle mąż stanu, co gorący patriota, znał się na prawie i ekonomii, sprawach gospodarczych i wojskowych, władał językami francuskim i niemieckim, a przy tym był gładki w mowie, o wyrobionym piórze. To dawało mu poważną pozycję wśród emigrantów³¹.

Zaledwie dwa lata po upadku państwa polskiego Europa usłyszała, że Polska jeszcze nie zginęła. Stało się to po części za sprawą Napoleona Bonaparte – generała republikańskiej Francji, który przeszedł Alpy i przeniósł płomień rewolucji do habsburskich posiadłości we Włoszech. Zbiegło się to ze staraniami Polaków o zorganizowanie wojska polskiego do walki z zaborcami³². Wszak Francja od dawna znajdowała się z nimi w stanie wojny. Za zgodą rządu francuskiego u boku Bonapartego w Lombardii powstało wojsko polskie. Podpisanie ugody w sprawie utworzenia Legionów Polskich nastąpiło 9 stycznia 1797 roku w stolicy Lombardii Mediolanie³³. Legiony Polskie zachowały polski charakter – posiadały własne umundurowanie, zwyczaje i komendę. Ponadto, otrzymały zapewnienie o możliwości powrotu do kraju w przypadku sprzyjających okoliczności. O znaczeniu utworzenia Legionów tak oto napisał Adam Mickiewicz: „Legiony Polskie przedłużyły dalej historię Polski starodawnej, zachowały wszystko, co w niej było żywotne, a zarazem nosiły w sobie zaród jej przyszłości. Legiony pierwsze poczęły rozwiązywać sprawy, o których rozprawiano na Sejmie Czteroletnim. Historia ich wyjaśnia po raz pierwszy znaczenie wyrazów: patriotyzm, prawa obywatelskie, równość³⁴”.

W Mediolanie Jan Henryk Dąbrowski otworzył biuro werbunkowe, do którego zgłaszali się Polacy z kraju i dezercerzy z wojsk

³¹ J. Pachonński, op. cit., s. 42.

³² Na tym epizodzie *Pamiętniki Józefa Wybickiego* kończą się, nad czym ubolewał E. Raczyński, wydawca tychże wspomnień. Fragmenty pamiętników Wybickiego z czasów 1802–1806–1809 Raczyński dołączył do tomu 2, tytułując je *Dodatek do Pamiętników Józefa Wybickiego* – s. 166–218.

³³ *Noty wyjaśniające*, nr 18: *Uгода między administracją jeneralną Lombardyi w imieniu ludu lombardzkiego z jednej strony, a obywatelem Dąbrowskim, jeneralem-porucznikiem polskim w imieniu swych współrodaków działającym z drugiej strony, ofiarującym swe służby w celu odzyskania wolności lombardzkiej, poparta przez naczelnego wodza armii włoskiej Bonapartego*, [w:] *Jenerala Henryka Dąbrowskiego pamiętnik wojskowy Legionów Polskich we Włoszech poparty notami wyjaśniającymi*, przełożył na język polski z rękopisu francuskiego niegłoszonego dotąd drukiem Ludwik Miłkowski, Poznań 1864, s. 184–185, Dolnośląska Biblioteka cyfrowa, [online], [dostępny: <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/6205/edition/5779?language=pl>], [dostęp: 11.06.2022].

³⁴ A. Mickiewicz, *Dziela*, Warszawa 1955, t. X, s. 268.

zaborców. Informacje o powstawaniu Legionów Polskich ukazywały się w gazetach. Do wstępowania w polskie szeregi agitowano w ulotkach. W jednej z nich generał Dąbrowski wystosował odezwę, w której napisał, że godzina zemsty wybiła i obiecywał zwycięski powrót do kraju. W swoich wystąpieniach podkreślał, że kontynuuje dzieło Tadeusza Kościuszki, który wówczas sprzyjał powstawaniu Legionów³⁵. Napływ ochotników do Legionów przeszedł najśmielsze oczekiwania ich organizatorów, gdyż już w połowie 1797 roku pod bronią było ok. 6 tys. legionistów³⁶.

Po Mediolanie, kolejnym miastem, w którym kwaterowali polscy legionieści, było Reggio Emilia. Początkowo było ich tu czterystu. Zakwaterowano ich w miejscowych koszarach, w których obecnie znajduje się szkoła policji włoskiej. Polska załoga w Reggio Emilia szybko powiększyła się do tysiąca legionistów. Po podpisaniu rozejmu przez Francję i Austrię w Loeben 18 kwietnia 1797 roku Polaków ogarnęło rozgoryczenie, gdyż zamiast walczyć z zaborcą, byli zmuszeni do pilnowania interesów Francji we Włoszech. Z tego powodu, między innymi, generał Dąbrowski wezwał do siebie Józefa Wybickiego z prośbą, by pomógł mu podtrzymać rodaków na duchu³⁷.

Do Reggio Emilia Józef Wybicki przybył z Francji na początku lipca. Dla wrażliwego patrioty widok mundurów o polskim kroju, jak i dochodząca zewsząd mowa ojczysta były nader radosnym przeżyciem³⁸. Jan Henryk Dąbrowski na przyjazd Józefa Wybickiego przygotował przegląd oddziałów polskich stacjonujących w mieście oraz w najbliższej okolicy. Dodatkową niespodzianką dla gościa i jednocześnie przyjaciela był *Marsz dla Legionów* wykonany przez pułkową orkiestrę dętą. Na widok żołnierzy maszerujących z pieśnią na ustach „rosło serce w piersiach Wybickiego, a gdy mu melodia szczególnie

³⁵ Noty wyjaśniające, nr 19: *Odezwa do Polaków. Dąbrowski Jenerał-porucznik Polski upoważniony do formowania legionów polskich we Włoszech do swych współrodaków*, [w:] *Jenerała Henryka Dąbrowskiego pamiętnik wojskowy...*, s. 186–187.

³⁶ Ibidem, s. 190.

³⁷ S. Stomma, *Ten nasz hymn wspinały* (tekst z 1997 r.), w: *Wolność jest trudniejsza niż myśleliśmy. Teksty z „Tygodnika Powszechnego”*, opieka redakcyjna D. Strączek, wybór tekstów A. Grzywa, Kraków 2018, s. 13–14.

³⁸ *Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej. Zarys dziejów*, red. B. Leśnodorski, Warszawa 1963, s. 193.

przypadła do gustu, skurcz wzruszenia chwycił go za gardło”³⁹. Jedną z melodii ludowych, śpiewana przez kompanię fizylierów, wyjątkowo wywarła na nim duże wrażenie. Po zakończonym przeglądzie wojsk Józef Wybicki wyraził życzenie posłuchania piosenek śpiewanych w koszarach, gdzie poprosił o powtórne zaśpiewanie tej ludowej pieśni. To wówczas zapewne powstał pomysł autora przyszłego hymnu polskiego⁴⁰. Wybicki uznał, że również Legiony Polskie powinny mieć swoją – polską *Marsylianke*, która zagrzewałaby żołnierzy do walki i podtrzymywała wszystkich na duchu⁴¹.

Pieśń Legionów

Józef Wybicki, mieszkając w Pałacu Biskupim w Reggio Emilia, gdzie znajdowała się wówczas kwatera dowództwa Legionów, w jedną z lipcowych nocy – między 15 a 20 lipca 1797 roku – napisał słowa pieśni, które zapadły w sercach i w pamięci Polaków. Informuje o tym tablica pamiątkowa wmurowana na ścianie Ratusza w Reggio Emilia⁴². Melodię do pieśni Wybicki zaczerpnął z ludowego skoczego mazurka podlaskiego⁴³. Sam ochoczo sięgnął po pióro i pod wpływem chwili, a także na doraźne zapotrzebowanie napisał pieśń zaczynającą się od słów „Jeszcze Polska nie umarła, Kiedy my żyjemy”.

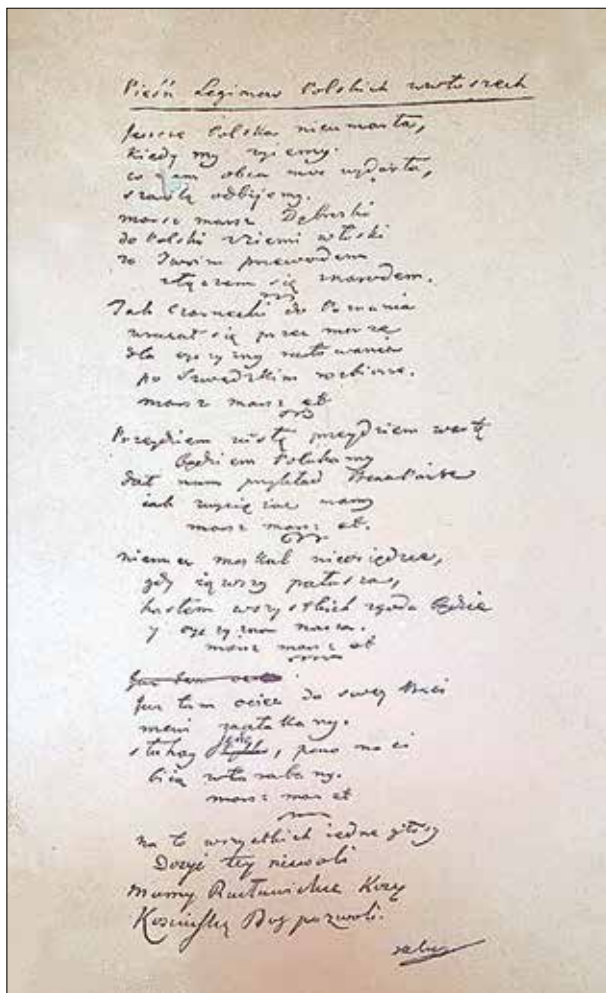
³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Szerzej pisali o tym m.in.: M. i A. Szypowscy, *Pieśń ziemi naszej*, Warszawa 1979; J.S. Kopczewski, *O naszym hymnie narodowym*, Warszawa 1988; J. Sobczak, *Przejdziem Wartę...*, Poznań 1996; M. Gańska, P. Rey, *Mazurek Dąbrowskiego: od powstania do współczesności*, Warszawa 2020.

⁴¹ D. Wawrzykowska-Wierciochowa, *Mazurek Dąbrowskiego. Dzieje polskiego hymnu narodowego*, Warszawa 1982, s. 85–86; M.G. Zieliński, „Mazurek Dąbrowskiego” kwintesencją poglądów społeczno-politycznych Józefa Wybickiego, w: *Rok 1807 na Krajnie i Pomorzu: tradycje Legionów Polskich J.H. Dąbrowskiego w jednostkach Wojska Polskiego: materiały z konferencji naukowej i warsztatów metodycznych w Bydgoszczy 15 maja 1997 r.*, red. W. Jastrzębski, W. Zawadzki, Bydgoszcz 1997, s. 135–144.

⁴² A. Gąsior, *Miejscza napoleońskie w Polsce i za granicą, Szukając Napoleona*, [online], [dostępny: <https://szukajacnapoleona.com/2021/04/12/tu-powstala-piesn-ktora-uniesmiertelnila-generalajana-henryka-dabrowskiego/>], [dostęp: 12.04.2021]. Wokół daty powstania słów pieśni toczyła się dość poważna polemika naukowa z udziałem takich znawców, jak: Jan Pachonński („*Jeszcze Polska nie zginęła*”, Gdańsk 1972), Wojciech Podgórski (*Z dziejów polskiej pieśni hymnicznej*, Warszawa 1987), którzy uważają, że *Pieśń Legionów* powstała w okresie 16–19 lipca 1797 r., a Bronisław Biliński (*Mazurek Dąbrowskiego – z badań nad ustaleniami chronologicznymi i topograficznymi*, „Rocznik Mazurka Dąbrowskiego”, 1995/1996, nr 1/2, s. 74–92), iż mogło to być jeszcze wcześniej – być może między 8 a 14 lipca. Władysław Zajewski w biografii Wybickiego (*Józef Wybicki*, Warszawa 1989, wyd. 3 rozsz.) zakres czasowy powstania poszerza do dwóch tygodni – między 9 a 20 lipca.

⁴³ Nazwisko kompozytora jest nieznanne.

Ryc. 2. Faksymile rękopisu Mazurka Dąbrowskiego Józefa Wybickiego⁴⁴

Źródło: Hymn Polski, Wikipedia, [online], [dostępny: https://pl.wikipedia.org/wiki/Hymn_Polski#/media/Plik:Mazurek_D%C4%85browskiego_manuscript.jpg], [dostęp: 11.05.2022] – domena publiczna

⁴⁴ P. Pacak, *Mazurek Dąbrowskiego (1797). Zaginiony rękopis*, *Śpiewnik Niepodległości*, [online], [dostępny: <https://www.spiewnikniepodleglosci.pl/mazurek-dabrowskiego/>], [dostęp: 17.08.2022]: „Rękopis »Pieśni Legionów Polski we Włoszech« do 1944 roku znajdował się w kolekcji Johanna Rożnowskiego, który był potomkiem Józefa Wybickiego. Na początku 1944 roku zdeponował on całą swoją kolekcję w Banku III Rzeszy w Berlinie. W maju 1945 roku bank został zdobyty przez Armię Czerwoną, która całą jego zawartość wywiozła do Związku Radzieckiego. W 1992 roku Stowarzyszenie Miłośników Tradycji »Mazurek Dąbrowskiego« zwróciło się do ówczesnego Prezydenta Lecha Wałęsy z prośbą o pomoc w odszukaniu rękopisu polskiego hymnu. Sprawa została oficjalnie dołączona do rozmów polsko-rosyjskich [...] ale do tej pory nie doczekała się pozytywnego rozwiązania”.

Pierwotny tytuł utworu brzmiał więc *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech*. Generał Jan Henryk Dąbrowski, któremu dedykowana była pieśń, usłyszał ją po raz pierwszy 20 lipca 1797 roku, gdy stojąc na balkonie Pałacu Biskupów, pozdrowiał defilujących legionistów. Melodia i słowa szybko znalazły uznanie u kwaterujących w Reggio Emilia legionistów. Z czasem pieśń, śpiewana z wielkim uniesieniem, spopularyzowana została we wszystkich oddziałach Legionów stacjonujących we Włoszech. Już 29 sierpnia 1797 roku Dąbrowski pisał do Wybickiego: „żołnierze do Twojej pieśni nabierają coraz więcej gustu i my ją sobie często nucimy z winnym szacunkiem do autora”⁴⁵. Przy tej okazji wyznał Wybickiemu, że nigdy nie przestanie być jego przyjacielem.

Co znajdowało się w pierwotnej wersji *Pieśni Legionów Polskich*, a co jest w aktualnie obowiązującej wersji hymnu Polski?

W pierwszej zwrotce *Pieśni Legionów* Wybicki nawiązał do czasów rozbiorów i do niepowodzenia ostatniego zrywu, którym była insurekcja kościuszkowska. Autor przekonywał, iż pomimo trzeciego rozbioru (1795 r.), gdy Polska przestała istnieć na mapie Europy, to jednak nadal pozostała w sercach i pamięci Polaków. Tym samym Wybicki wyrażał wiarę w odzyskanie niepodległości, po którą sięgnie naród polski w walce zbrojnej. *Mazurek*, m.in. dzięki jego wielkim popularyzatorom w warszawskich salonach, księżnej Teofili z Jabłonowskich Sapieżynie oraz Zofii Zamoyskiej, szybko stał się też ulubioną pieśnią warszawskiej ulicy. W wersji krajowej *Pieśni Legionów* dokonano kilka drobnych zmian, o czym Wybickiego dwa lata później (12 października 1799 r.) poinformował generał Karol Kniaziewicz⁴⁶. Wyrażenie „nie umarła” zastąpiono „nie zginęła” w myśl zasady – umieranie jest procesem naturalnym, a przecież Polska nie zginęła – nie zginęła w walce z zaborcami. Z kolei słowo „moc” zastąpiono słowem „przemoc”, czyli intencjonalnym działaniem, a nie wielkością tych, którzy dokonali tego niecznego czynu. To, czego dokonali zaborcy, „Szablą odbierzemy” – odbierzemy to, co było i będzie nasze.

⁴⁵ Cyt. za: D. Wawrzykowska-Wierciochowa, *Pieśń nadziei i zwycięstwa*, Warszawa 1985, s. 24.

⁴⁶ *Hymn Polski*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, s. 19, cyt. za: Pomorski Urząd Wojewódzki w Gdańsku, [online], [dostępny: https://www.gdansk.uw.gov.pl/attachments/article/2051/broszura_Hymn.pdf], [dostęp: 20.07.2022].

Tabela 1. Zestawienie tekstów *Pieśni Legionów Polskich* z aktualnie obowiązującą wersją hymnu Polski

<i>Pieśń Legionów Polskich we Włoszech</i> Tekst wg rękopisu Józefa Wybickiego ⁴⁷	<i>Mazurek Dąbrowskiego (Hymn Polski)</i> Tekst aktualny ⁴⁸
Jeszcze Polska nie umarła Kiedy my żyjemy Co nam obca moc wydarła Szablą odbijemy. Marsz, marsz Dąbrowski Do Polski z ziemi włoskiej Za twoim przewodem złączem się z narodem.	Jeszcze Polska nie zginęła Kiedy my żyjemy Co nam obca przemoc wzięła Szablą odbierzemy. Marsz, marsz Dąbrowski Z ziemi włoskiej do Polski Za twoim przewodem Złączym się z narodem.
Jak Czarniecki do Poznania Wracał się przez morze Dla Ojczyzny ratowania Po szwedzkim rozbiore. Marsz, marsz etc.	Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę Będziem Polakami Dał nam przykład Bonaparte Jak zwyciężać mamy. Marsz, marsz etc.
Przejdziem Wisłę przejdziem Wartę Będziem Polakami Dał nam przykład Bonaparte Jak zwyciężać mamy. Marsz, marsz etc.	Jak Czarniecki do Poznania Po szwedzkim zaborze Dla Ojczyzny ratowania Wrócim się przez morze. Marsz, marsz etc.
Niemiec Moskal nie osiędzie Gdy jąwszy pałasza Hasłem wszystkich zgoda będzie I ojczyzna nasza. Marsz, marsz etc.	Już tam ojciec do swej Basi Mówi zapłakany – Słuchaj jeno pono nasi Biją w tarabany. Marsz, marsz etc.
Już tam ociec do swej Basi Mówi zapłakany Słuchaj jeno pono nasi Biją w tarabany. Marsz, marsz etc.	
Na to wszystkich jedne głosy Dosyć tej niewoli Mamy raławickie kosy Kościuszkę Bóg pozwoli.	

⁴⁷ Według: J.S. Kopcewski, op. cit.⁴⁸ Na podstawie załącznika nr 4 do ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, Dz.U. z 2019 r., poz. 1509.

Refren powtarzany po każdej zwrotce podkreśla rolę generała Dąbrowskiego w poprowadzeniu Legionów Polskich do zwycięskiej niepodległości państwa polskiego. Jest on wręcz wezwaniem do marszu do Polski. Również w refrenie dokonano drobnej korekty, stawiając w pierwszej kolejności miejsce, z którego wyruszą Legiony Dąbrowskiego, a ich celem jest właśnie Polska, w której żyje naród polski, gdyż „Polska nie zginęła, kiedy my żyjemy”, jak to zostało powiedziane w pierwszej zwrotce.

„Jak Czarniecki do Poznania wracał się przez morze dla Ojczyzny ratowania po szwedzkim rozbiorze” – to historyczne odniesienie do czasów potopu szwedzkiego miało swój głęboki, aktualny, a nawet propagandowy wówczas wymiar. Chodziło nie tylko o przypomnienie zwycięskich bitew Stefana Czarnieckiego ze Szwedami, ale też o podkreślenie faktu, że w planach dowództwa polskich Legionów we Włoszech był powrót do kraju drogą morską w celu wzniesienia powstania. Choć była to najkrótsza droga do ojczyzny – z Włoch, Adriatykiem na Bałkany, a stamtąd na północ – drogą lądową na ziemie polskie, jak planował generał Dąbrowski, to jednak Polacy, uwikłani w walkę we Włoszech, nie mogli jej zrealizować. Nadzieja na taki kierunek marszruty pobrzmiwała i w kolejnej zwrotce, w której legionieści najpierw mieli dojść do Wisły, a później do Warty: „Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę, będziemy Polakami, dał nam przykład Bonaparte, jak zwyciężać mamy”. Te słowa miały być natchnieniem i bodźcem do zwycięstwa, żeby legionieści szli w bój ze swoją pieśnią na ustach. W ramach tych dwóch zwrotek zaszły największe zmiany w porównaniu z aktualną wersją hymnu polskiego – zwłaszcza w drugiej strofie *Pieśni Legionów*. W hymnie Polski jest ona trzecią zwrotką. Wybicki nazwisko Czarnieckiego zapisał z błędem, nazywając go Czarnieckim. Tak jak „Czarniecki do Poznania wracał się przez morze” (w 1658 r. w czasie potopu szwedzkiego, walcząc w Królestwie Danii ze Szwedami i zdobywając Sønderborg na wyspie Als), tak Legiony Polskie, stacjonujące we Włoszech, miały do Polski powrócić m.in. drogą morską. W hymnie polskim druga zwrotka, tak jak było w założeniu Wybickiego, nawiązuje do zwycięstw legionistów u boku Napoleona. Zarówno druga, jak i trzecia zwrotka w obu wersjach wskazują na kierunek i cel zwycięskiego marszu, którym był

Poznań. Niespełna dziesięć lat po powstaniu *Pieśni Legionów* – w listopadzie 1806 roku przy dźwiękach *Mazurka Dąbrowskiego* legioniści wkroczyli do Poznania. To właśnie tam wódz Legionów, potwierdzając autorstwo Wybickiego, stwierdził: „ten cnotliwy i ze wszechmiar godny mąż jak gdyby wieszczym duchem przepowiedział, że Polacy po długiej [...] kolei nieszczęść za granicą, gdzie krew i życie poświęcili dla sprawy Ojczyzny, powrócą z chwałą do kraju...”⁴⁹. Do rangi symbolu urósł fakt, iż właśnie z Wielkopolską ściśle złączyły się losy twórcy i bohatera naszego hymnu narodowego. Józef Wybicki po pierwszym rozbiore, jeszcze przed wyjazdem z kraju, przeniósł się z Będomina do Manieczek koło Poznania. Czterdzieści kilometrów na wschód od Manieczek – w Winnej Górze (w Wielkopolsce) zamieszkał generał Jan Henryk Dąbrowski. Tu też, przy kościele pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Brodnicy koło Śremu, w 1818 roku został pochowany⁵⁰. To w Wielkopolsce wybuchło powszechne powstanie, a 6 listopada 1806 roku do Poznania wjechali owacyjnie witani generał Jan Henryk Dąbrowski oraz Józef Wybicki.

Czwarta zwrotka *Pieśni Legionów* nawoływała do wspólnej (zgodnej, bez podziałów i waśni między różnymi opcjami wśród Polaków) walki zarówno z Niemcami, jak i z Rosją. „Hasłem wszystkich zgoda będzie i ojczyzna nasza” – te odniesienia do narodowych sporów i waśni nie bez przyczyny znalazły się w zwrotce *Pieśni Legionów*. Wielu właśnie w tych sporach upatrywało przyczynę upadku ojczyzny. Wierzano, a poniekąd tak się też stało, że walka z zaborcami scementuje naród, zniweluje różnice stanowe. Jednak wydarzenia z niedalekiej przyszłości sprawiły, że apel ten stał się nieaktualny i sprzeczny z polityką samego Napoleona, który po pokonaniu Królestwa Prus w 1807 roku zawarł z Aleksandrem I, carem Rosji, pokój w Tylży. Zwrotka czwarta wówczas została usunięta z pieśni i nigdy nie powróciła do oficjalnego tekstu *Mazurka*, a także do obecnego hymnu polskiego. Ten sam los spotkał zwrotkę szóstą, o czym napiszemy za chwilę.

⁴⁹ *Godło, barwy i hymn...*, s. 194.

⁵⁰ W. Hildebrandt, *Winna Góra – nowa wizytówka Wielkopolski*, Wielkopolska. Kultura u podstaw, 19.10.2018, [online], [dostępny: <https://kulturaupodstaw.pl/winna-gora-nowa-wizytowka-wielkopolski/>], [dostęp: 18.07.2022].

Piąta zwrotka opowiada o ojcu i jego córce o imieniu Basia. „Już tam ojciec do swej Basi mówi zapłakany: »Słuchaj jeno, ponoć nasi | Biją w tarabany«”. Jedna z legend narodowego hymnu głosi, że strofa ta była dedykowana żonie generała – Barbarze Dąbrowskiej z Chłapowskich. Naszym zdaniem jest to mało prawdopodobne, gdyż Dąbrowski poznał swoją żonę w 1806 roku, tzn. kilka lat po napisaniu tych słów przez Wybickiego. Było to więc raczej poetyckie wyobrażenie sytuacji w kraju rozdartym między trzema zaborcami i wizja rodaków oczekujących nowego zrywu narodowowyzwoleńczego. Zwrotka ta nie uległa żadnym zmianom (poza korektą w pisowni i zamianą słowa „ojciec” na „ojciec”), z tym, że jest ona ostatnią strofą w hymnie polskim.

Przejdźmy do wspomnianej już wcześniej zwrotki zaczynającej się od słów: „Na to wszystkich jedne głosy | »Dosyć tej niewoli | mamy Ra-
cławickie kosy | Kościuszkę, Bóg pozwoli«”. Ten czterowiersz *Mazurka Dąbrowskiego* świadczy o tym, jak żywa wśród legionistów była legenda powstania kościuszkowskiego i jego przywódcy. My ze swej strony jesteśmy zobligowani do stwierdzenia, iż płonne były ich nadzieje. Legioniści uważali się za kontynuatorów insurekcji kościuszkowskiej. Przecież również Wybicki był jej uczestnikiem. Powszechnie uważano, że Tadeusz Kościuszko powinien stanąć na czele Legionów i być symbolem wyzwolicieli Polski. Ten natomiast, początkowo pozytywnie odnoszący się do idei tworzenia Legionów, z czasem odrzucił współpracę z Napoleonem, któremu nie ufał, zwłaszcza że dostrzegał jego instrumentalny stosunek do Polaków i do przyszłości Polski⁵¹. Czy Wybicki mógł to przewidzieć, sam będąc żołnierzem Kościuszki? Czy mógł przewidzieć, że jego pieśń będzie znana w kraju, zanim legionści dotrą na polskie ziemie? Tadeusz Kościuszko, zwolniony z rosyjskiego więzienia w 1796 roku, nigdy nie objął dowództwa nad Legionami. Przymuszczałnie to mogło być przyczyną pomijania szóstej zwrotki i dlatego nie wchodzi ona w skład hymnu Polski.

⁵¹ *Czy Polacy wybić się mogą na niepodległość?*, [Paryż 1800], s. 12, 34–35, POLONA, [online], [dostępny: <https://polona.pl/item/czy-polacy-wybic-sie-moga-na-niepoelleglosc,NzQ0NDkxNDk/8/#index>], [dostęp: 18.07.2022]. Autorstwo tej broszury przypisywano Tadeuszowi Kościuszce. Faktycznym jej autorem był Józef Pawlikowski (1767–1829), sekretarz Naczelnika.

Od *Pieśni Legionów* do hymnu narodowego

Niczym dobra nowina *Mazurek* rozprzestrzenił się po kraju, a nadzieje z nim związane odzwierciedlają strofy poematu *Pan Tadeusz* Adama Mickiewicza opisujące koncert Jankiela⁵². Jak wykazano wyżej, już na początku XIX wieku dokonano nieznacznych modyfikacji pieśni, zmieniając m.in. słowa z „jeszcze Polska nie umarła” na „nie zginęła”. Również nie zginęła ta pieśń, pomimo upadku Napoleona i przekreślenia wówczas nadziei na rychłe odzyskanie niepodległości. Grano i śpiewano ją nadal w domach, a także w powstańczych szeregach polskich żołnierzy dziewiętnastowiecznych zrywów narodowościowych. Anonimowy powstaniec w powstaniu listopadowym na ruinach domu zapisał zakazane przez zaborców słowa: „Jeszcze Polska nie zginęła”⁵³. W czasie powstania styczniowego rosyjscy żołnierze wyrzucili na bruk fortepian Chopina z salonu, w którym wcześniej księżna Teofila z Jabłonowskich Sapieżyna jako pierwsza zagrała *Mazurka* w Warszawie. Cyprian Kamil Norwid we wrześniu 1863 roku napisał: „Ideal sięgnął bruku”⁵⁴.

Ryc. 3. *Śmierć żołnierza wolności* – Jan Ostoja-Mioduszeński⁵⁵

Źródło: Wikipedia, [online], [dostępny: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5d/Jeszcze_Polska_nie_zgin%C4%99%C5%82a.jpg], [dostęp: 18.07.20922] – domena publiczna

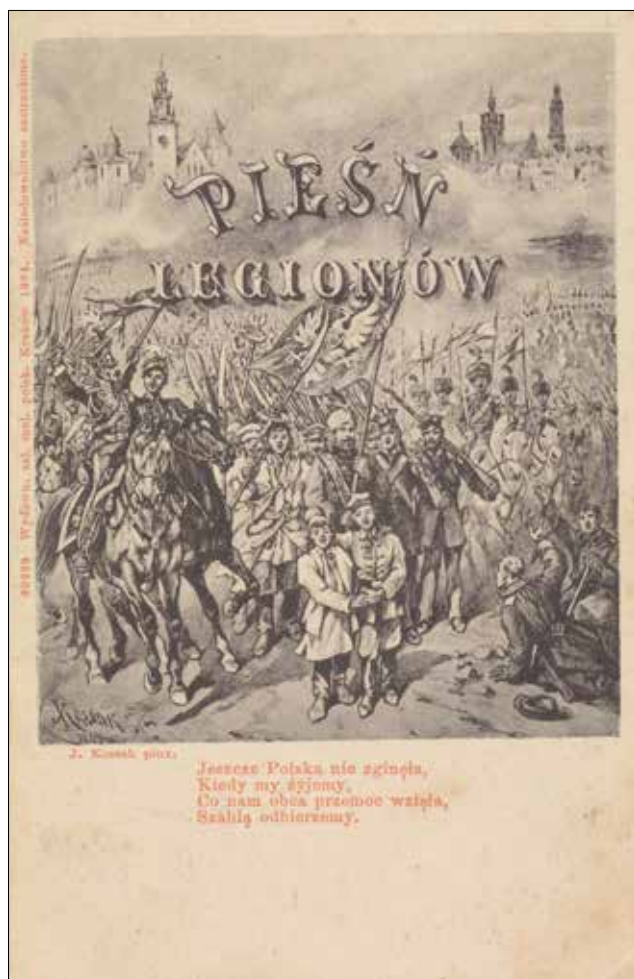
⁵² A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Warszawa 1982, s. 352–354.

⁵³ W.J. Podgórski, *Problem autorstwa obrazu „Jeszcze Polska...” jako inskrypcja*, „Rocznik Mazurka Dąbrowskiego”, 1995/1995, nr 12, s. 93–102.

⁵⁴ C.K. Norwid, *Fortepian Szopena*, [w:] *Poezja i dobroć. Wybór utworów*, oprac. M. Piechal, Warszawa 1977, s. 490. Fortepian Chopina połączył dwa istotne fakty z dziejów polskich – to na nim wykonano po raz pierwszy *Mazurka Dąbrowskiego* w Warszawie, a potem – w powstaniu styczniowym podzielili losy wielu polskich zabytków i relikwii.

⁵⁵ U dołu płótna znajduje się napis: *Charles Guilbert d'Anelle*. Autorem obrazu był jednak Polak – Jan Ostoja-Mioduszeński. Jego francuski przyjaciel zgodził się podpisać obraz, żeby nie narażać na prześladowania autora dzieła. Mioduszeński został objęty amnestią dopiero w 1902 r.

Pieśń Legionów towarzyszyła Polakom praktycznie przez cały XIX wiek, jak również na początku XX wieku. Przy różnych okazjach publikowano ulotki, pocztówki z całym tekstem *Pieśni Legionów* lub przynajmniej z jego fragmentami – zwłaszcza z jego pierwszą strofą „Jeszcze Polska nie zginęła”, opatrując ją rycinami Artura Grottgera czy Juliusza Kossaka.

Ryc. 4. *Pieśń Legionów*, według wzoru Juliusza Kossaka (1824–1899) – pocztówka z 1904 r. Źródło: POLONA, [online], [dostępny: <https://polona.pl/item/jeszcze-polska-nie-zginela-kiedy-my-zyjemy-co-nam-obca-przemoc-wziela-szabla-odbierzemy,NzU1NjIxMzI/0/#info:metadata>], [dostęp: 11.05.2022] – domena publiczna

W czasie I wojny światowej *Mazurek Dąbrowskiego* ponownie był na ustach polskich żołnierzy, którzy walczyli na niemal wszystkich frontach tego konfliktu. Po jej zakończeniu i po odzyskaniu niepodległości przez Polskę nie od razu *Mazurek* zyskał rangę hymnu narodowego. Najpierw (1 sierpnia 1919 r.) uchwalono ustawę o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁶. Być może to wówczas przystąpiono do poszukiwań i wyboru pieśni pretendującej do miana hymnu. Wśród wielu kandydatek poczesne miejsce zajmowała pieśń *My, Pierwsza Brygada* („Legiony to – żołnierska nuta...”)⁵⁷. Po odzyskaniu niepodległości coraz częściej powracano do *Pieśni Legionów*, czyli wspomnianego *Mazurka Dąbrowskiego*. Ukazywały się śpiewniki pieśni patriotycznych, a w nich była właśnie *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech*⁵⁸. Drogę do zaszczytnego miana hymnu uutorował *Mazurkowi* rozkaz nr 221 Ministra Spraw Wojskowych generała Kazimierza Sosnkowskiego z 22 marca 1921 roku⁵⁹: „Oddawanie honorów przy odgrywaniu »Mazurka Dąbrowskiego« i hymnów państw sprzymierzonych. W czasie grania lub odśpiewania »Mazurka Dąbrowskiego« mają osoby wojskowe stać w postawie zasadniczej na »Baczość«, a pod gołem niebem oddać jeszcze i przypisane honory. Oddawanie honorów przez oddziały mają zarządzić D-cy. Tak samo mają się zachować oddziały i osoby wojskowe przy odegraniu hymnów państw sprzymierzonych. Orkiestry wojskowe mogą grać hymny tylko na rozkaz i odpowiedzialność przełożonych im dowódców”⁶⁰. Rozkaz dotyczył jednak jedynie osób wojskowych, a nie obowiązywał cywilów.

Po wieloletnich sporach dopiero w październiku 1926 roku w okólniku Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego⁶¹ oraz w okólniku

⁵⁶ Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1919 Nr 69, poz. 416.

⁵⁷ Słowa: Andrzej Hałaciński i Tadeusz Biernacki, muzyka: autor nieznan, na melodię *Marszu Kieleckiego* nr 10.

⁵⁸ Wznawiane były wydania: *Jeszcze Polska nie zginęła!: pieśni patryotyczne i narodowe*, cz. 2: *Słowa*, zebrał F. Barański, wyd. 8 jubileuszowe, Lwów [1913]. Publikowano także nowe, np: A.S. Bassara, *Kieszonkowy śpiewnik polskiego żołnierza. Zawiera pieśni i piosenki polskich żołnierzy, śpiewane w koszarach i podczas pochodów; hymny narodowe, piosenki ludowe z wojny, o wojnie i o żołnierzach*, Kraków [ca 1920]; (Trzy) *Pieśni narodowe. Na kwartet mandolinowy*, Lwów [ca 1925]; *Jeszcze Polska nie zginęła* Józefa Wybickiego; *Nie rzucim ziemi*, Franciszka Nowowiejskiego oraz *Boże coś Polskę*.

⁵⁹ 2022 – *Rok Józefa Wybickiego*, Biuro „Niepodległa” (24.02.2022), [online], [dostępny: <https://niepodlegla.gov.pl/aktualnosci/2022-rok-jozefa-wybickiego/>], [dostęp: 17.05.2022].

⁶⁰ Rozkaz nr 221 Ministra Spraw Wojskowych z dn. 22 marca 1921 roku – cyt. za ibidem.

⁶¹ Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nr 191 z 15 października 1926 r. Nr. O. Prez. 11501/26 do Kuratorów Okręgów Szkolnych w sprawie hymnu narodowego – Załącznik do Nr. O. Prez. 11501/26.

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z kwietnia 1927 roku⁶² ogłoszono, że *Mazurek Dąbrowskiego* jest oficjalnym hymnem państwa polskiego.

392 Dziennik Urzędowy, Poz. 191 Nr. 14

stanie opublikowana właściwa i znów ogólnie obowiązująca harmonizacja chóralna.

Warszawa, dnia 15 października 1926 r. (Nr. O. Prez. 11501/26).

Za Ministra, Kierownika Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:
(-) **St. Gayczak**,
Podsekretarz Stanu.

Załącznik do Nr. O. Prez. 11501-26.

JESZCZE POLSKA NIE ZGINĘŁA

*Stawa Józefa Wybickiego (1791-1792).
Notacja wokalno-chołralna.*

Allegro (♩ = 92)

1 Je - szcze Pol - ska nie zgi - ne - la,
2 Przej - dziem Wi - sła, przej - dziem War - tą,
3 Jak Czar - nie - cki do Po - zna - nia
4 Jaz - tam - oj - cieć do swej Ba - si

1 Kie - dy my sy - je - my,
2 Bę - dzieć Po - la - ka - mi,
3 Po - szwedz - kim za - bo - rze
4 Mó - wi za - pla - ka - ny:

1 Co nam ob - ca prze - moc wzię - la,
2 Dał nam przy - kład Bo - na - par - te,
3 Dla oj - czy - zny ra - to - wa - nia
4 Słu - chaj je - no, po - no na - si

1 Sza - błą od - bic - rze - my,
2 Jak zwy - cię - ząc ma - my,
3 Wró - cim się przez mo - rze,
4 Bi - ją w ta - ra - ba - ny!

1, 2, 3, 4 MAZUREK. DĄ - bro - wski,
Z zie - mi wło - skiej do Pol - ski! Za two - im prze -
wo - dem Zła - czym się z na - ro - dem.

Ryc. 5. Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nr 191 z 15 października 1926 r.

Źródło: Mazowiecka Biblioteka Cyfrowa, [online], [dostępny: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/plain-content?id=16720>], [dostęp: 11.05.2022] – domena publiczna

⁶² Okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nr 49 z 26 lutego 1927 r. Nr. OL. 9722 do Pana Wojewody (wszystkich).

W okólniku MWRiOP z 15 października 1926 r. podano: „Ministerstwo podaje niniejszym tekst literacki i muzyczny pieśni »Jeszcze Polska nie zginęła«, opracowany przez specjalną komisję Ministerstwa W.R.i O.P. Z dniem ogłoszenia staje się on jedynym obowiązującym wszystkie szkoły. Ależ wykonać go jednogłosem dopóki nie zostanie opublikowana właściwa i znów ogólnie obowiązująca harmonizacja chóralna.

Warszawa, dnia 15 października 1926 r. (Nr. O. Prez. 11501/26).

Za Ministra, Kierownika Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego: St. Gayczak Podsekretarz Stanu⁶³.

Ryc. 6. Okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nr 49 z 26 lutego 1927 r.

Źródło: Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. 1927, nr 1 i 2, poz. 60, s. 58,

Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, [online],

[dostępny: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=88793>], [dostęp: 11.05.2022] – domena publiczna

⁶³ Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nr 191, nr 14, s. 391–392.

Po wprowadzeniu pieśni *Jeszcze Polska nie zginęła* do uroczystości szkolnych minister spraw wewnętrznych Sławoj Składkowski nakazał, aby wykonywać ją wyłącznie w wersji opracowanej przez MWRiOP: „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych podaje przy niniejszym tekst literacki pieśni: »JESZCZE POLSKA NIE ZGINEŁA« opracowany przez specjalną Komisję Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia publicznego. Tekst ten należy uważać za jedynie obowiązujący. Opracowanie harmoniczne zostanie ustalone w najbliższym czasie, a tekst muzyczny ukaże się w najbliższym numerze Dz. Urzędowego Min. Spraw Wewnętrznych. Minister Spraw Wewnętrznych Sławoj Składkowski”⁶⁴.

De facto nie były to żadne ustawy czy rozporządzenia, a jedynie okólniki, czyli akty prawne o niższej randze. Obaj ministrowie przywoływali ustalenia komisji, a regulacje dotyczyły natury formalno-technicznej (tekstu i nut) i nie stanowiły jednoznacznie o tym, że pieśń *Jeszcze Polska nie zginęła* była hymnem narodowym Rzeczypospolitej.

Od tej pory pieśń rozbrzmiewała triumfalnie w kraju i za granicą przy oficjalnych wystąpieniach narodowych. Otwierano nią defilady. Uznano tę pieśń za obowiązkową do śpiewania w szkołach. Wydawało się, że jej treść to już tylko historia.

We wrześniu 1939 roku, w kraju napadniętym przez agresorów od zachodu, wschodu i południa, *Mazurek Dąbrowskiego* znów stał się pieśnią bojową, która w obliczu klęski wyrażała nadzieję na zwycięstwo. Słowa „Jeszcze Polska nie zginęła” towarzyszyły audycjom radiowym, komunikatom w oblężonej Warszawie. Od tych słów zaczął swoje wystąpienie bohaterski prezydent Stefan Starzyński, przemawiając do mieszkańców stolicy 20 września 1939 roku⁶⁵. Słowa i melodia *Mazurek Dąbrowskiego* były skuteczną bronią w walce z okupantem. Jedną z głośniejszych akcji polskiego ruchu oporu było podłączenie się 3 maja 1943 roku poety Tadeusza Staicha i jego

⁶⁴ Okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nr 49 z 26 lutego 1927 r. poz. 60.

⁶⁵ Ostatnie zachowane przemówienie prezydenta Stefana Starzyńskiego 20.09.1939 r., Polskie Radio, [online], [dostępny: <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/2371074,ostatnie-zachowane-przemowienie-prezydenta-stefana-starzynskiego>], [dostęp: 12.01.2022].

kolegów do sieci niemieckich głośników, „szczekaczek”, i publiczne odtworzenie zakazanej pieśni⁶⁶. W tym czasie, tak jak w momencie swych narodzin, *Mazurek Dąbrowskiego* towarzyszył polskim żołnierzom-tułaczom rozproszonym po różnych frontach II wojny światowej. Szczególnie musiały brzmieć słowa Józefa Wybickiego wśród żołnierzy 2. Korpusu Polskiego generała Władysława Andersa, który walcząc we Włoszech, podążał śladami legionistów generała Dąbrowskiego. Mówi o tym sam *Marsz II Korpusu* – wiersz napisany przez Jana Lechońia:

„Przez te same doliny, tymże Tybru brzegiem
Znów idą jak przed laty ściśniętym szeregiem,
I płynie ta, co tutaj kiedyś się zrodziła,
Piosenka stara, wojsku polskiemu tak miła”⁶⁷.

Po 1945 roku dla większości żołnierzy 2. Korpusu w nowej polskiej powojennej rzeczywistości nie było miejsca. Co prawda *Mazurek Dąbrowskiego* znów mógł być śpiewany nad Wisłą – śpiewali go jednak ci, którzy strzegli ograniczonej po wojnie suwerenności Polski, jak i ci, którzy o pełną suwerenność walczyli. Mieliśmy zatem paradoks historii – zawłaszczenie narodowych symboli. A może jednak był to uniwersalizm tej pieśni? Kolejnemu pokoleniu Polaków w innej rzeczywistości politycznej towarzyszyła stara *Pieśń Legionów* Józefa Wybickiego.

Po II wojnie światowej władze komunistyczne pozostawiły *Mazurek Dąbrowskiego* w niezmienionej formie. Jednak w Konstytucji PRL, która weszła w życie 22 lipca 1952 roku, nie ma zapisu o obowiązującym hymnie narodowym – była mowa jedynie o godle (orzeł biały w czerwonym polu), barwach („Barwami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej są kolory biały i czerwony”) i stolicy („Stolicą Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jest miasto bohaterskich tradycji Narodu

⁶⁶ A. Czocher, „Gadzinówki” i „Szczekaczki”. Ze wspomnień o okupowanym Krakowie, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2007, nr 12, s. 22.

⁶⁷ J. Lechoń, *Marsz II Korpusu*, serwis Poezja.org., [online], [dostępny: https://poezja.org/wz/Lechoń_Jan/4715/Marsz_II_Korpusu], [dostęp: 12.01.2022].

Polskiego – Warszawa”)⁶⁸. W konstytucji zapis o hymnie pojawił się dopiero w 1976 roku przy okazji nowelizacji konstytucji z roku 1952:

„46) w art. 89:

a) dodaje się ust. 3 w brzmieniu:

„3. Hymnem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jest »Mazurek Dąbrowskiego«”

47) po art. 89 dodaje się art. 89a w brzmieniu:

„Art. 89a. Godło, barwy i hymn Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej otaczane są czią i podlegają szczególnej ochronie”⁶⁹.

Cztery lata później, 31 stycznia 1980 roku tekst i nuty hymnu w harmonizacji Kazimierza Sikorskiego zostały zatwierdzone przez Sejm RP w ustawie o godle, barwach i hymnie, w której czytamy:

„Art. 1.1. Orzeł biały, biało-czerwone barwy i »Mazurek Dąbrowskiego« są symbolami Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Otaczanie tych symboli czią i szacunkiem jest prawem i obowiązkiem każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej oraz wszystkich organów państwowych, instytucji i organizacji.

3. Symbole Rzeczypospolitej Polskiej pozostają pod szczególną ochroną prawa, przewidzianą w odrębnych przepisach.

[...]

Art. 12.1. Hymnem państwowym Rzeczypospolitej Polskiej jest »Mazurek Dąbrowskiego«.

2. Tekst literacki hymnu państwowego zawiera załącznik nr 4.

3. Tekst muzyczny hymnu państwowego w układach: na jeden głos, na fortepian oraz na głos i fortepian zawiera załącznik nr 5.

4. Minister Kultury i Sztuki zatwierdza tekst muzyczny hymnu państwowego w układach: na zespoły chórálne, instrumentalne i instrumentalno-wokalne.

Art. 13.1. Hymn państwowy wykonuje się lub odtwarza publicznie w układach, o których mowa w art. 12.

⁶⁸ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dziennik Ustaw [dalej: Dz.U.] 1952 Nr 33, poz. 232, Rozdział 9, *Godło, barwy i stolica Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*.

⁶⁹ Ustawa z dnia 10 lutego 1976 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, art. 89, ust. 3, p. 3 oraz art. 89a, Dz.U. 1976 Nr 5, poz. 29.

2. Publicznie hymn państwowy wykonuje się lub odtwarza w szczególności w czasie uroczystości oraz świąt i rocznic państwowych.

3. (uchylony)

Art. 14.1. Podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu państwowego obowiązuje zachowanie powagi i spokoju. Osoby obecne podczas publicznego wykonywania lub odtwarzania hymnu stoją w postawie wyrażającej szacunek, a ponadto mężczyźni w ubraniach cywilnych – zdejmują nakrycia głowy, zaś osoby w umundurowaniu obejmującym nakrycie głowy, niebędące w zorganizowanej grupie – oddają honory przez salutowanie. Poczty sztandarowe podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu oddają honory przez pochylenie sztandaru.

2. Przepisy wydane na podstawie ustawy określają zachowanie się osób w umundurowaniu, występujących w zorganizowanej grupie”⁷⁰.

Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 roku o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych podaje jedyny obowiązujący tekst oraz zapis nutowy. Załącznik nr 4 zawierał pełny, aktualny tekst hymnu państwowego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z adnotacją: „»Mazurek Dąbrowskiego« Słowa: Józef Wybicki, 1797 r.”. kolejność zwrotek i ich skorygowany tekst – jak został przywołany w niniejszej pracy w tabeli „Zestawienie tekstów Pieśni Legionów Polskich z aktualnie obowiązującą wersją Hymnu Polski”. Załącznik nr 5 zawierał rozpisane nuty na głos i fortepian.

⁷⁰ Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, Dz.U. 1980 Nr 7, poz. 18.

Hymn państwowy
Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

Załącznik nr 5.

„Mazurek Dąbrowskiego”
Słowa: Józef Wybicki. 1797 r.
Autor melodii: nieznany

$\text{♩} = 116$ GŁOS

Jesz-cze Pol-ska nie zgi-nę - la -, loe-dy my zy - je - my. Co nam ob - ca

prze-moc wzię - la --, sza-błą od - bie - rze - my. Marsz, marsz Dą - bro - wski,

z zie-mi wło-skiej do Pol-ski. Za two-im prze - wo - dem zią - czym się z na - ro - dem.

FORTEPIAN Harmonizacja: Kazimierz Sikorski

The image shows a musical score for the Polish national anthem. It includes a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The tempo is marked as quarter note = 116. The key signature has one flat (B-flat). The score is divided into vocal and piano parts. The piano part includes a 3/4 time signature and a key signature change to two flats (B-flat and E-flat). The score ends with a first and second ending.

Ryc. 7. Hymn PRL – nuty na jeden głos i fortepian

Źródło: Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, Dz.U. 1980 Nr 7, poz. 18, załącznik nr 5

Zmiany związane z transformacją ustrojową w Polsce wymusiły uchwalenie nowej ustawy zasadniczej. W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku znalazły się konsekwentnie również zapisy odnoszące się do godła, barw oraz hymnu, które podlegają ochronie:

„Art. 28

[...]

- Hymnem Rzeczypospolitej Polskiej jest Mazurek Dąbrowskiego.
- Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej podlegają ochronie prawnej.
- Szczegóły dotyczące godła, barw i hymnu określa ustawa⁷¹.

Ustawa, o której jest mowa w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, była kilkakrotnie obwieszczana. Za każdym razem Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 roku o godle, barwach i hymnie w całości była dołączana jako załącznik aktualnie obowiązujący⁷².

W październiku 2021 roku na stronie Rządowego Centrum Legislacji pojawił się, przygotowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, projekt ustawy o symbolach państwowych RP, w którym proponowano m.in. uporządkowanie stanu prawnego dotyczącego wykorzystywania symboli państwowych – flagi i godła RP, a także modyfikację tekstu hymnu Polski⁷³. Konsultacje publiczne projektu Ustawy o symbolach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej trwały od 5 do 27 października 2021 roku. Łącznie wzięło w nich udział 95 podmiotów. W zakresie tekstu literackiego hymnu państwowego wpłynęły 23 uwagi. Proponowano powrót do kolejności drugiej i trzeciej zwrotki, jak to było pierwotnie w wersji *Pieśni Legionów*

⁷¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., art. 28, Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483.

⁷² Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 czerwca 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, Dz.U. 2019, poz. 1509.

⁷³ Wykaz projektów poddawanych konsultacjom publicznym: Projekt ustawy o symbolach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej oraz Raport z konsultacji projektu ustawy o symbolach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej, Biuletyn Informacji Publicznej Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, [online], [dostępny: <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/posts/projekt-ustawy-o-symbolach-panstwowych-rzeczypospolitej-polskiej-3610.php>], [dostęp: 20.07.2022].

Józefa Wybickiego. Proponowana kolejność miała przywrócić logiczny układ zwrotek z perspektywy chronologii wydarzeń historycznych. Zastanawiano się nad znalezieniem uzasadnienia dla usunięcia postaci Napoleona i zastąpienia jej inną, np. poprzez wprowadzenie w tym miejscu innych postaci (szczególnie Józefa Piłsudskiego). Raczej nie znajdowano argumentów za przewróceniem czwartej zwrotki, zaczynającej się od słów „Niemiec Moskal nie osiadzie...”, powołując się na tradycję i starsze oficjalne dokumenty. Natomiast padła propozycja zmiany treści polegającej na zastąpieniu słowa „zapłakany” na „zatroskany”. Ostatecznie wszystkie propozycje nie znalazły akceptacji i w raporcie odnotowano: „Po analizie uwag zgłoszonych do tekstu literackiego Hymnu Państwowego Rzeczypospolitej Polskiej, Ministerstwo zdecydowało się na ich nieuwzględnienie”⁷⁴. Tak więc hymn Polski w 95. rocznicę powstania *Pieśni Legionów Polskich we Włoszech* był nadal wykonywany w wersji usankcjonowanej urzędowo przed laty.

Podsumowanie

Józef Wybicki zmarł 10 marca 1822 roku w Manieczkach koło Poznania. Został pochowany w pobliskiej Brodnicy Śremskiej, a w 1923 roku jego prochy zostały przeniesione do krypty zasłużonych Wielkopolan w kościele pw. św. Wojciecha w Poznaniu. Jeszcze pod koniec XIX wieku pisano, że „Stworzył tę pieśń nie poeta świetnymi uwiecznion wawrzyny, gładkie w rozkosznym zaciszu składający rymy, lecz człowiek czynu, patriota gorący, dla którego pióro stało się jednym więcej orężem w walce o niepodległość ojczyzny, w chwili, gdy po jej politycznym upadku nie stało już piędzi ziemi do pracy narodowej, nie było w kraju zakątka, gdzie by głos wolny podnieść można w obronie uciśnionych braci!”⁷⁵. A Adam Mickiewicz podkreślił: „Teraz dopiero dają się pojąć owe wyrazy pieśni Legionistów: »Jeszcze Polska nie

⁷⁴ Ibidem: Raport z konsultacji publicznych projektu Ustawy o symbolach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej (UoSPRP), Warszawa 14 stycznia 2022, Załącznik nr 2: *Wyjaśnienia dotyczące tekstu literackiego hymnu państwowego*, s. 8–9.

⁷⁵ *Pieśni Legionów (Jeszcze Polska nie zginęła)* z ilustracjami Juliusza Kossaka i wstępem Stanisława Schnür-Pepłowskiego, Lwów 1900, s. 3.

zginęła, kiedy my żyjemy«. Każdy bowiem człowiek, mający w sobie iskrę narodową, gdziekolwiek się znajdzie, skoro myśli, czuje, działa, może być pewnym, że w tejsze chwili miliony współrodaków jego myślą, czują i działają podobnie co on. Ta spójnia niewidoma łączy każdą narodowość⁷⁶.

W dwudziestoleciu międzywojennym niejednokrotnie publikowano tekst *Pieśni Legionów* celem popularyzacji i przyswojenia jej słów przez społeczeństwo polskie⁷⁷. Władze oświatowe, a potem i rządowe zdecydowały, że będzie ona wykonywana na początku każdej uroczystości szkolnej czy państwowej (o czym była mowa wyżej).

Największe zainteresowanie *Pieśnią Legionów* i losami Józefa Wybickiego oraz ich popularyzacja miały miejsce w Polsce powojennej, zwłaszcza po okresie stalinowskim. Postacią Wybickiego oraz jego dziełem zajęli się historycy i literaturoznawcy. Powstało wiele opracowań naukowych i popularyzatorskich – w Bibliotece Narodowej w Warszawie można doliczyć się 234 pozycji⁷⁸. Większość z nich powstała w latach 60.–80. ubiegłego stulecia, ale są też najnowsze – z początku XXI wieku. Wśród nich są także publikacje adresowane do młodszego pokolenia, a nawet powieść biograficzna autorstwa Stefana Majchrowskiego pt. *Opowieść o Józefie Wybickim*⁷⁹. Również dorobek Józefa Wybickiego, w tym listy, pamiętniki, a także utwory publicystyczne i literackie, został udostępniony drukiem⁸⁰.

Praktycznie w Polsce nie ma miasta, w którym nie byłoby ulicy Józefa Wybickiego – jest ona w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Bydgoszczy czy Toruniu, ale także w mniejszych miejscowościach, jak Skarszewy, Prudnik, Bytów, Manieczki czy Lidzbark Warmiński⁸¹. Józef Wybicki został wybrany na patrona wielu szkół w całej Polsce.

⁷⁶ A. Mickiewicz, *Literatura Słowiańska, Lekcje 6 i 10 maja 1842 r.*, Uniwersytet Gdański, [online], [dostępny: <https://literat.ug.edu.pl/kopec/0001.htm>], [dostęp: 7.01.2022].

⁷⁷ J. Wybicki, *Jeszcze Polska nie zginęła*, Wilno [ca 1930].

⁷⁸ Analiza własna M.B. i T.M.

⁷⁹ S. Majchrowski, *Opowieść o Józefie Wybickim*, Warszawa 1987, wyd. 2 popr.

⁸⁰ J. Wybicki, *Listy patriotyczne*, oprac. K. Opalek, Wrocław 1955; idem, *Utwory dramatyczne*, wybrał, oprac. i wstępem opatrzył R. Kaleta, Warszawa 1963; idem, *Wiersze i arietki*, oprac. E. Rabowicz, T. Swat, Gdańsk 1973; *Archiwum Wybickiego*, oprac. A.M. Skałkowski, t. 1: Gdańsk 1948; t. 2: Gdańsk 1950; t. 3: Gdańsk 1978.

⁸¹ Analiza własna M.B. i T.M.

Około 10 szkół ponadpodstawowych nosi jego imię – są to m.in. XXV LO w Warszawie, I LO w Kościerzynie, VII LO w Gdańsku, X LO w Kielcach, LO Mistrzostwa Sportowego w Śremie czy LO dla dorosłych w Somoninie⁸². Częściej (ok. 30 razy) jest on patronem szkół podstawowych i to głównie w mniejszych miejscowościach, jak np. w Czerwonaku, Parkowie, Liskowie, Grójcu, Głuchołazach, Ratajach, ale także w większych miastach: w Wejherowie, Rumi, Lęborku, Aleksandrowie Kujawskim oraz w miastach wojewódzkich – w Gdańsku czy Poznaniu⁸³. We wspomnianych szkołach oraz innych noszących imię Józefa Wybickiego co roku obchodzony jest Dzień Patrona Szkoły. Jest to wielka uroczystość dla uczniów, nauczycieli i pracowników szkoły. Młodzież poznaje, przypomina sobie, a także prezentuje swoją wiedzę na temat wielkiego Polaka, autora hymnu polskiego. Takie obchody służą podnoszeniu poczucia patriotyzmu wśród młodego pokolenia. Młodzież niejednokrotnie bierze udział w konkursach poświęconych Józefowi Wybickiemu. Taki konkurs cyklicznie odbywa się np. w Śremie, w Manieczkach – od 14 lat uczniowie biorą udział w wojewódzkim konkursie wiedzy o generale Józefie Rufinie Wybickim i polskich symbolach narodowych⁸⁴. W konkursie biorą udział uczniowie nie tylko ze szkół noszących imię Józefa Wybickiego, ale także chętni z wielu szkół z całej Polski. Organizowane są również konkursy gminne, jak np. Gminny Konkurs Wiedzy o Józefie Wybickim w Margolinie⁸⁵. W zamierzeniach organizatorów konkursu było poznanie przez uczniów działalności politycznej i społecznej Józefa Wybickiego oraz czasów, w których żył twórca hymnu. Przy okazji zwracano uwagę na związki tego wybitnego Polaka z małą ojczyzną – powstał film pt. *Józef Wybicki w Margolinie*. Takich konkursów adresowanych do młodzieży jest więcej...

Józef Wybicki został upamiętniony w pamięci społeczności lokalnych na wiele sposobów. Jednym z nich jest stawianie pomników z postacią

⁸² Analiza własna M.B. i T.M.

⁸³ Analiza własna M.B. i T.M.

⁸⁴ *Wybicki – reaktywacja*, [online], [dostępny: <https://www.konkurs-wybicki.pl/wybicki-reaktywacja/>], [dostęp: 17.06.2022].

⁸⁵ M. Gierczak, *Gminny Konkurs Wiedzy o Józefie Wybickim*, [online], [dostępny: <https://szkola.margonin.edu.pl/uczen/konkursy/629-gminny-konkurs-wiedzy-o-jozefie-wybickim.html>], [dostęp: 17.06.2022].

twórcy słów *Pieśni Legionów*. Najczęściej ma to miejsce w miejscowościach, w których przebywał, czasem mieszkał. Takie pomniki (niekiedy popiersia) stoją w Głogowie, Kościerzynie, Śremie, Strzybodze, Rumi, Kielcach, Manieczkach czy przy drodze do Będolina⁸⁶. Planowane są nowe uroczystości z odsłonięciem pomnika, jak w Skarszewach⁸⁷.

Inną formą upamiętniania twórcy słów polskiego hymnu jest okazjonalne wydawanie medali i znaczków pocztowych. W 1987 roku, w 190. rocznicę powstania Legionów Polskich, Stronnictwo Demokratyczne (Komitet Wojewódzki w Warszawie) przyczyniło się do wydania medalu poświęconego „Twórcom Hymnu Narodowego gen. Józefowi Wybickiemu oraz gen. Henrykowi Dąbrowskiemu”, według projektu S. Wydro⁸⁸. Rok wcześniej Warszawskie Centrum Numizmatyczne wyemitowało medal z popiersiem generała Józefa Wybickiego, na rewersie z głowicą sztandaru z napisem WOYSKO | POLSKIE, a w tle proporce i napis „Jeszcze Polska nie umarła kiedy my żyjemy”⁸⁹. Projektantem tego medalu był Piotr Gogol. W 200. rocznicę powstania Legionów Polskich oraz powstania *Pieśni Legionów* wydano (rok emisji: 1996) w większym nakładzie (bo aż 1 400 szt.) monetę o nominale 10 zł „200-lecie Powstania Mazurka Dąbrowskiego” (projektantki monety: Ewa Tyc-Karpińska i Ewa Olszewska-Borys)⁹⁰. W 2009 roku Skarbnica Narodowa wyemitowała medale okolicznościowe, a wśród nich medal z wizerunkiem Józefa Wybickiego (medal z serii WIELCY POLACY)⁹¹.

⁸⁶ Analiza własna M.B. i T.M.

⁸⁷ *Odsłonięcie pomnika Józefa Wybickiego w Skarszewach*, [online], [dostępny: <https://www.skarszewy.pl/1348-25-listopada-uroczyste-odsloniecie-pomnika-jozefa-rufina-wybickiego>], [dostęp: 23.11.2023].

⁸⁸ *Medal 1987, Twórcom Hymnu Narodowego, General Józef Wybicki, General Henryk Dąbrowski*, z serii: Polska, PRL (1952–1989), Podlaski Gabinet Numizmatyczny, [online], [dostępny: <https://sklep.pgnum.pl/pl/polska/27705-polska-prl-19521989-medal-1987-tworcom-hymnu-narodowego-general-jozef-wybicki-general-henryk-dabrowski.html>], [dostęp: 17.06.2022].

⁸⁹ Polska, Polska Rzeczpospolita Ludowa (1952–1989), Józef Wybicki 1986, Warszawskie Centrum Numizmatyczne, [online], [dostępny: https://wcn.pl/archive/380158?search_in=name&sea=&page=2843&sc=grade&sm=a], [dostęp: 17.06.2022].

⁹⁰ 200-lecie Powstania Mazurka Dąbrowskiego, moneta 10 zł, Sklep eNumizmatyczny.pl, [online], [dostępny: <https://enumizmatyczny.pl/10-zl-200-lecie-powstania-mazurka-dabrowskiego-p-487.html>], [dostęp: 17.06.2022].

⁹¹ POLSKA – medale okolicznościowe. Seria medali okolicznościowych WIELCY POLACY, temat – JÓZEF WYBICKI, Numimarket, [online], [dostępny: https://numimarket.pl/23xr-kolekcja-12-sztuk-medali-wieley-polacy_1309383], [17.06.2022].

Największą instytucją działającą na rzecz upamiętnienia Józefa Wybickiego i jego *Pieśni Legionów* jest muzeum w Będominie – Muzeum Hymnu Narodowego⁹². Powstało ono w 1974 roku. Muzeum Hymnu Narodowego mieści się w dworcu szlacheckim rodziny Wybickich. Ekspozycja prezentuje życie, działalność publiczną Józefa Wybickiego w ostatnich latach Rzeczypospolitej szlacheckiej (czasy powstania kościuszkowskiego oraz tworzenia Legionów we Włoszech). W 2015 roku dokonano zmiany aranżacji wystaw stałych. Wzbogacono je o obiekty wypożyczone z Zamku Królewskiego w Warszawie oraz z Muzeum Wojska Polskiego. Ekspozowane zbiory zostały podzielone na trzy wystawy stałe: „Józef Wybicki i jego czasy”, „Losy Mazurka Dąbrowskiego” oraz „Polskie Symbole Narodowe”. Działalność muzeum od 1984 roku wspiera i promuje Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Hymnu Narodowego⁹³. Muzeum w Będominie co roku odwiedzają turyści indywidualni, młodzież szkolna w ramach wycieczek programowych – najczęściej w związku z tematyką historyczną realizowaną na lekcjach historii, ale także i na godzinach wychowawczych. Jest to doskonała lekcja patriotyzmu dla młodego i starszego pokolenia Polaków.

Zainicjowana przez posłów uchwała Sejmu o ustanowieniu roku 2022 Rokiem Józefa Rufina Wybickiego skłania do większej refleksji, a i do poszerzenia wiedzy o Autorze i jego wiekopomnym dziele. Słowa *Mazurka Dąbrowskiego* towarzyszyły, towarzyszą i będą towarzyszyć Polakom w chwilach radosnych, uroczystych, a i niekiedy w sytuacjach wymagających jednoczenia się i wspólnego działania. Uchwalenie Roku Józefa Rufina Wybickiego, jak już podkreślono, jest szczególnie istotne w kontekście budowania tożsamości na kilku poziomach. W odniesieniu do Wybickiego i hymnu narodowego tak w kontekście lokalnym, regionalnym, narodowym, jak i międzynarodowym.

⁹² Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie, [online], [dostępny: <http://www.jozefwybicki.pl/pl/muzeum-hymnu-narodowego/>], [dostęp: 17.06.2022].

⁹³ Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie, [online], [dostępny: <http://www.jozefwybicki.pl/pl/kontakt/>], [dostęp: 17.06.2022].

Streszczenie

14 października 2021 roku Sejm RP ogłosił rok 2022 Rokiem Józefa Rufina Wybickiego. Dlaczego w 2022 roku autor polskiego hymnu narodowego został tak szczególnie doceniony? Jest kilka powodów. Przede wszystkim 10 marca 2022 roku przypada 200. rocznica jego śmierci, a 29 września 275. rocznica jego urodzin. Po drugie, 225 lat temu Wybicki napisał słowa *Pieśni Legionów Polskich we Włoszech*. I po trzecie, 95 lat temu *Mazurek Dąbrowskiego* został oficjalnie uznany za hymn Rzeczypospolitej Polskiej. Parlament RP ma w polskim porządku prawnym określone funkcje i uprawnienia. Funkcja legislacyjna, czyli stanowienie ustaw i uchwał, pozwala na określenie podstawowych kierunków działalności państwa. Funkcja twórcza polega na bezpośrednim powoływaniu i odwoływaniu konstytucyjnych organów państwa oraz osób wchodzących w skład tych organów. Trzecia funkcja sprowadza się do kontrolowania działań władzy wykonawczej. Mając na uwadze te powszechnie znane fakty, autorzy artykułu postanowili zwrócić uwagę na ważną, ich zdaniem, choć nie zdefiniowaną formalnie, funkcję kształtującą i edukacyjną. Znajduje to wyraz w upamiętnieniu ważnych postaci, wydarzeń i idei z dziejów narodu i państwa polskiego, w sposób szczególnie, w corocznych odznaczeniach przyznawanych okazjonalnie w drodze uchwał. Zgodnie z tymi uchwałami ustala się patrona danego roku, czyli tak, jak to miało miejsce w przypadku Józefa Wybickiego w odniesieniu do roku 2022.

Summary

On October 14, 2021, the Sejm of the Republic of Poland declared 2022 the Year of Józef Rufin Wybicki. Why was the author of the Polish national anthem appreciated in such a special way in 2022? There are several reasons. First of all, March 10, 2022 is the 200th anniversary of his death, and September 29, the 275th anniversary of his birth. Secondly, 225 years ago Wybicki wrote the words *Songs of the Polish Legions in Italy*. And thirdly, 95 years ago *Dąbrowski's Mazurka* was officially recognized as the national anthem of the Republic of Poland. The Parliament of the Republic of Poland has certain functions and powers in the Polish legal order. The legislative function, i.e.

the adoption of laws and resolutions, allows determining the basic directions of the state's activity. The creative function consists in the direct appointment and dismissal of constitutional bodies of the state and persons who are members of these bodies. The third function boils down to controlling the actions of the executive. Bearing in mind these commonly known facts, the authors of the article decided to draw attention to the important, in their opinion, although not formally defined, formative and educational functions. It finds expression in many departments of deputies and senators, with regard to the commemoration of important figures, events and ideas in the history of the Polish nation and state, in a special way, in annual awards made on occasion by way of resolutions. According to these resolutions, the patron of a given year is established, i.e. as it happened with Józef Wybicki in relation to 2022.

Słowa kluczowe: Józef Wybicki, *Mazurek Dąbrowskiego*, *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech*, hymn Polski, uchwała polskiego parlamentu, 2022

Keywords: Józef Wybicki, *Dąbrowski's Mazurka*, *Song of the Polish Legions in Italy*, Poland, Polish Anthem, resolution of the Polish parliament, 2022

Bibliografia

Źródła

Archiwum Wybickiego, oprac. A.M. Skałkowski, t. 1: Gdańsk 1948; t. 2: Gdańsk 1950; t. 3: Gdańsk 1978

Czy Polacy wybić się mogą na niepodległość? [Paryż 1800], POLONA, <https://polona.pl/item/czy-polacy-wybic-sie-moga-na-niepoelleglosc,NzQ0NDkxNDk/8/#index>

Głosowanie nr 9 na 39. posiedzeniu Sejmu RP, pkt. 12 Sprawozdanie Komisji o poselskich projektach uchwał w sprawie: – ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Rufina Wybickiego, – ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Wybickiego (druki nr 1138, 1272 i 1598). Głosowanie nad całością projektu, Kancelaria Sejmu RP, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/agent.xsp?symbol=glosowania&nrkadencji=9&nrposiedzenia=39&nerglosowania=9>

- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz.U. 1952 Nr 33, poz. 232
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., art. 28, Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483
- Lechoń J., *Marsz II Korpusu*, serwis Poezja.org., https://poezja.org/wz/Lechoń_Jan/4715/Marsz_II_Korpusu
- Mickiewicz A., *Literatura Słowiańska. Lekcje 6 i 10 maja 1842 r.*, Uniwersytet Gdański, <https://literat.ug.edu.pl/kopec/0001.htm>
- Mickiewicz A., *Pan Tadeusz*, Warszawa 1982
- Norwid C.K., *Fortepian Szopena*, [w:] *Poezja i dobroć. Wybór utworów*, oprac. M. Piechal, Warszawa 1977, s. 485–490
- Noty wyjaśniające, nr 18: Ugoda między administracją jeneralną Lombardyi w imieniu ludu lombardzkiego z jednej strony, a obywatelem Dąbrowskim, jenerałem-porucznikiem polskim w imieniu swych współrodaków działającym z drugiej strony, ofiarujących swe służby w celu odzyskania wolności lombardzkiej, poparta przez naczelnego wodza armii włoskiej Bonapartego, w: *Jenerała Henryka Dąbrowskiego pamiętnik wojskowy Legionów Polskich we Włoszech poparty notami wyjaśniającymi*, przełożył na język polski z rękopisu francuskiego niegłoszonego dotąd drukiem Ludwik Miłkowski, Poznań 1864, s. 184–185, Dolnośląska Biblioteka cyfrowa, <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/6205/edition/5779?language=pl>
- Noty wyjaśniające, nr 19: Odezwa do Polaków. Dąbrowski Jenerał-porucznik Polski upoważniony do formowania legionów polskich we Włoszech do swych współrodaków, w: *Jenerała Henryka Dąbrowskiego pamiętnik wojskowy Legionów Polskich we Włoszech poparty notami wyjaśniającymi*, przełożył na język polski z rękopisu francuskiego niegłoszonego dotąd drukiem Ludwik Miłkowski, Poznań 1864, s. 186–187, Dolnośląska Biblioteka cyfrowa, <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/6205/edition/5779?language=pl>
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 czerwca 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, Dz.U. 2019, poz. 1509

- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 maja 2021 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, M.P. 24 maja 2021, poz. 483
- Obwieszczenie Marszałka Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 sierpnia 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu uchwały Senatu Rzeczypospolitej Polskiej – Regulamin Senatu, M.P. 5 września 2018, poz. 846
- Okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nr 49 z 26 lutego 1927 r. Nr. OL. 9722 do Pana Wojewody (wszystkich), Sławoj Składkowski, Józef Wybicki, Warszawa, 26.02.1927 r.
- Okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nr 49 z 26 lutego 1927 r. Nr. OL. 9722 do Pana Wojewody (wszystkich)
- Okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nr 49 z 26 lutego 1927 r. poz. 60
- Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nr 191 z 15 października 1926 r. Nr. O. Prez. 11501/26 do Kuratorów Okręgów Szkolnych w sprawie hymnu narodowego – Załącznik do Nr. O. Prez. 11501/26
- Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nr 191, nr 14, s. 391–392
- Ostatnie zachowane przemówienie prezydenta Stefana Starzyńskiego 20.09.1939 r., Polskie Radio, <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/2371074,ostatnie-zachowane-przemowienie-prezydenta-stefana-starzynskiego>
- Pamiętniki Józefa Wybickiego Senatora Wojewody królestwa polskiego, wydane z rękopisu przez Edwarda Raczyńskiego, Poznań 1840, t. 1, POLONA, <https://polona.pl/item/pamietniki-jozefa-wybickiego-senatora-wojewody-krolestwa-polskiego-t-1,NjY0NDA5NjI/0/#info:metadata>*
- Pamiętniki Józefa Wybickiego Senatora Wojewody królestwa polskiego, wydane z rękopisu przez Edwarda Raczyńskiego, Poznań 1840, t. 2, POLONA, <https://polona.pl/item/pamietniki-jozefa-wybickiego-senatora-wojewody-krolestwa-polskiego-t-2,NjY0NDA5NjM/2/#info:metadata>*
- Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Kultury i Środków Przekazu (nr 67) z dnia 28 września 2021, s. 3-6, Kancelaria Sejmu. Biuro Komisji Sejmowych, <https://orka.sejm.gov.pl/zapisy9.nsf/0/F44F8F66758D79B3C-1258760003B9E5A/%24File/0171609.pdf>
- Poselski projekt uchwały w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Rufina Wybickiego, Druk nr 1138, Sejm Rzeczypospolitej – Prace Sejmu, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1138>

- Poselski projekt uchwały w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Wybickiego, Druk nr 1272, Sejm Rzeczypospolitej – Prace Sejmu, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1272>
- Raport z konsultacji publicznych projektu Ustawy o symbolach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej (UoSPRP), Warszawa 14 stycznia 2022, Załącznik nr 2 Wyjaśnienia dotyczące tekstu literackiego hymnu państwowego, s. 8–9
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Kancelaria Sejmu RP, M.P. 1992, nr 26, poz. 185
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 14 października 2021 r. w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Józefa Wybickiego, M.P. 27 października 2021 r., poz. 981
- Uchwała Senatu RP z dnia 23 listopada 1990 r. Regulamin Senatu, M.P. 2010, nr 39, poz. 542 ze zm.
- Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej. Dz.U. 1919 Nr 69, poz. 416
- Ustawa z dnia 10 lutego 1976 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, art. 89, ust. 3, p.3 oraz art. 89a, Dz.U. 1976 Nr 5, poz. 29
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, Dz.U. 1980 Nr 7, poz. 18
- Wybicki J. *Wiersze i arietki*, oprac. E. Rabowicz, T. Swat, Gdańsk 1973
- Wybicki J., *Listy patriotyczne*, oprac. K. Opalek, Wrocław 1955
- Wybicki J., *Utwory dramatyczne*, wybrał, oprac. i wstępem opatrzył R. Kaleta, Warszawa 1963
- Wykaz projektów poddawanych konsultacjom publicznym: Projekt ustawy o symbolach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej oraz Raport z konsultacji projektu ustawy o symbolach państwowych Rzeczypospolitej Polskiej, Biuletyn Informacji Publicznej Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, <https://bip.mkidn.gov.pl/pages/posts/projekt-ustawy-o-symbolach-panstwowych-rzeczypospolitej-polskiej-3610.php>
- Załącznik nr 4 do ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, Dz.U. z 2019 r., poz. 1509
- Bassara A.S., *Kieszonkowy śpiewnik polskiego żołnierza. Zawiera pieśni i piosenki polskich żołnierzy, śpiewane w koszarach i podczas pochodów; hymny narodowe, piosenki ludowe z wojny, o wojnie i o żołnierzach*, Kraków [ca 1920]

Jeszcze Polska nie zginęła!: pieśni patryotyczne i narodowe, cz. 2: Słowa, zebrał F. Barański, wyd. 8 jubileuszowe, Lwów [1913]
Pieśni narodowe. Na kwartet mandolinowy, Lwów [ca 1925]

Literatura

- Białokur M., *Historia jako element systemu komunikacji polskich parlamentarzystów ze społeczeństwem w XXI wieku na przykładzie roli okolicznościowych uchwał ustanawiających patronów poszczególnych lat*, w: *Idee polityki i komunikowania. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Mateuszowi Nieciowi z okazji 40-lecia pracy naukowej*, red. T. Litwin, Kraków 2023, s. 195–215
- Biliński B., *Mazurek Dąbrowskiego – z badań nad ustaleniami chronologicznymi i topograficznymi*, „Rocznik Mazurka Dąbrowskiego”, 1995/1996, nr 1/2, s. 74–92
- Czocher A., „Gadzinówki” i „Szczekaczki”. *Ze wspomnień o okupowanym Krakowie*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, 2007, nr 12, s. 14–22
- Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej. Zarys dziejów*, red. B. Leśnodorski, Warszawa 1963
- Hadyna S., *Droga do hymnu*, Warszawa 1976
- Kopczewski J.S., *O naszym hymnie narodowym*, Warszawa 1988
- Majchrowski S., *Opowieść o Józefie Wybickim*, Warszawa 1987, wyd. 2 popr.
- Maroń G., *Uchwały okolicznościowe Senatu w polskim porządku prawnym*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, 2014, nr 3, s. 253–273
- Maroń G., *Uchwały okolicznościowe Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w polskim porządku prawnym*, „Przegląd Prawa Publicznego”, 2014, nr 3, s. 34–49
- Pachoński J., *Jeszcze Polska nie zginęła. W 175-lecie powstania polskiego hymnu narodowego*, Gdańsk 1972
- Pieśń Legionów (Jeszcze Polska nie zginęła) z ilustracjami Juliusza Kossaka i wstęp. Stanisława Schnür-Peplowskiego*, Lwów 1900
- Podgórski W.J., *Problem autorstwa obrazu „Jeszcze Polska...” jako inskrypcja*, „Rocznik Mazurka Dąbrowskiego”, 1995/1995, nr 12, s. 93–102
- Sobczak J., *Przejdziem Wartę. Wielkopolskimi śladami Józefa Wybickiego i Jana Henryka Dąbrowskiego*, Poznań 1996
- Stomma S., *Ten nasz hymn wspaniały (tekst z 1997 r.)*, w: *Wolność jest trudniejsza niż myśleliśmy. Teksty z „Tygodnika Powszechnego”*, opieka redakcyjna D. Strączek, wybór tekstów A. Grzywa, Kraków 2018

- Wawrzykowska-Wierciochowa D., *Mazurek Dąbrowskiego. Dzieje polskiego hymnu narodowego*, Warszawa 1982
- Zajewski W., *Józef Wybicki w konfederacji barskiej*, „Pieśń Skrzydlata”, 1995, nr 1, s. 14–17
- Zieliński M.G., „*Mazurek Dąbrowskiego*” kwintesencją poglądów społeczno-politycznych Józefa Wybickiego, w: *Rok 1807 na Krajnie i Pomorzu: tradycje Legionów Polskich J.H. Dąbrowskiego w jednostkach Wojska Polskiego: materiały z konferencji naukowej i warsztatów metodycznych w Bydgoszczy 15 maja 1997 r.*, red. W. Jastrzębski, W. Zawadzki, Bydgoszcz 1997, s. 135–144
- Szypowscy M. i A., *Pieśń ziemi naszej*, Warszawa 1979
- Ślubowski W., *Józef Wybicki*, Gdańsk 1972
- Wójcicki J., *Chorąży wolności: Józef Wybicki*, Warszawa 1972
- Zajewski W., *Józef Wybicki*, Toruń 2004

Netografia

- 200-lecie Powstania Mazurka Dąbrowskiego, moneta 10 zł, Sklep eNumizmatyczny.pl, <https://enumizmatyczny.pl/10-zl-200-lecie-powstania-mazurka-dabrowskiego-p-487.html>
- 2022 – Rok Józefa Wybickiego, Biuro „Niepodległa” (24.02.2022), <https://niepodlegla.gov.pl/aktualnosci/2022-rok-jozefa-wybickiego/>
- Gąsior A., *Miejsca napoleońskie w Polsce i za granicą, Szukając Napoleona*, <https://szukajacnapoleona.com/2021/04/12/tu-powstala-piesn-ktora-uniesmiertelnila-general-a-jana-henryka-dabrowskiego/>
- Hildebrandt W., *Winna Góra – nowa wizytówka Wielkopolski*, Wielkopolska. Kultura u podstaw, 19.10.2018, <https://kulturaupodstaw.pl/winna-gora-nowa-wizytowka-wielkopolski/>
- M. Gierczak, *Gminny Konkurs Wiedzy o Józefie Wybickim*, <https://szkola.maragonin.edu.pl/uczen/konkursy/629-gminny-konkurs-wiedzy-o-jozefie-wybickim.html>
- Medal 1987, Twórcom Hymnu Narodowego, General Józef Wybicki, General Henryk Dąbrowski*, z serii: Polska, PRL (1952–1989), Podlaski Gabinet Numizmatyczny, <https://sklep.pgnum.pl/pl/polska/27705-polska-prl-19521989-medal-1987-tworcom-hymnu-narodowego-general-jozef-wybicki-general-henryk-dabrowski.html>
- Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie, <http://www.jozefwybicki.pl/pl/muzeum-hymnu-narodowego/>

Odślonięcie pomnika Józefa Wybickiego w Skarszewach, <https://www.skarszewy.pl/1348-25-listopada-uroczyste-odsloniecie-pomnika-jozefa-rufina-wybickiego>

Pacak P., *Mazurek Dąbrowskiego (1797). Zaginiony rękopis*, *Śpiewnik Niepodległości*, <https://www.spiewnikniepodleglosci.pl/mazurek-dabrowskiego/>
POLSKA – medale okolicznościowe. Seria medali okolicznościowych WIELCY POLACY, temat – JÓZEF WYBICKI, Numimarket, https://numimarket.pl/23xr-kolekcja-12-sztuk-medali-wielcy-polacy_1309383

Polska, Polska Rzeczpospolita Ludowa (1952–1989), Józef Wybicki 1986, Warszawskie Centrum Numizmatyczne, https://wcn.pl/archive/380158?search_in=name&sea=&page=2843&sc=grade&sm=a
Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Hymnu Narodowego w Będminie, <http://www.jozefwybicki.pl/pl/kontakt/>

Wybicki – reaktywacja, <https://www.konkurs-wybicki.pl/wybicki-reaktywacja/>